

FRANZ KAFKA
DÖNÜŞÜM

Die Verwandlung, Franz Kafka

© 1986, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 1986

53. basım: Temmuz 2016, İstanbul

Bu kitabın 53. baskısı 15 000 adet yapılmıştır.

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak baskı: Azra Matbaası

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi D Blok 3. Kat No: 3-2

Topkapı-Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 27857

İç baskı ve cilt: Yıldız Matbaa Mücellit

Davutpaşa Cad. Emintaş Kazım Dinçol San. Sit. No: 81/25-26

Topkapı-İstanbul

Sertifika No: 33837

ISBN 978-975-07-1935-6

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIMVE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 31730

FRANZ KAFKA

DÖNÜŞÜM

ÖYKÜ

Almanca aslından çeviren

Ahmet Cemal

♥can

Franz Kafka'nın Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Dava, 1999

Amerika, 2006

Ceza Kolonisinde, 2007

Babaya Mektup, 2008

Bir Kavganın Tasviri, 2009

Milena'ya Mektuplar, 2009

FRANZ KAFKA, 1883'te Prag'da doğdu. Kafka'nın ailesiyle olan ilişkisi, Yahudi asıllı oluşu, içinde yaşadığı toplum ve siyasal ortam, çevresine yabancılaşmasını kolaylaştırdı. 1906'da hukuk doktorasını tamamlayan Kafka'nın ilk yapıtları *Bir Kavganın Tasviri* ve *Taşrada Düğün Hazırlıkları*, 1912'den önce yayımlandı. 1912'den başlayarak *Dönüşüm*, *Amerika*, *Dava* adlı başyapıtları birbirini izledi. *Ceza Kolonisinde* adlı öyküsü –suç sorununu işlemesi açısından– *Dava* ile ilişkiliydi. Vereme yakalanan Kafka, 1924'te Viyana yakınlarındaki Kierling Sanatoryumu'nda öldü ve Prag'da toprağa verildi. *Şato* adlı son romanı yarım kalan Kafka, yapıtlarında çağımız insanının korkularını, yalnızlığını, kendi kendine yabancılaşmasını ve çevresiyle iletişimsizliğini dile getirdi. Kafka, tüm yapıtlarının yakılmasını vasiyet etmiş olsa da, dostu Max Brod bu isteğini yerine getirmedi ve onun eserini XX. yüzyıl edebiyat tarihine kazandırdı.

AHMET CEMAL, 1942'de İzmir'de doğdu. St. Georg Avusturya Lisesi ve İÜ Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. *Yazko Çeviri* dergisini yönetti. Hölderlin, Kleist, Brecht, Canetti, Remarque, Celan, Zweig, Musil, Trakl, Benjamin, Kafka, Lukács, Fischer, Bachmann, Goethe, Paz gibi yazar ve şairlerin yapıtlarını dilimize kazandırdı. Deneme kitaplarının yanı sıra *Dokunmak* adlı öykü kitabı ile *Kıyıda Yaşamak* adlı romanı yayımlandı. Çeviri edebiyatına yaptığı hizmetlerden ötürü Avusturya Federal Cumhuriyeti Altın Liyakat Nişanı'nı ve 2010 yılı Tarabya Çeviri Ödülleri Almancadan Türkçeye Büyük Çeviri Ödülü'nü aldı.

Tezer Özlü için, ölümle kesilmiş bir dostluğun ve
ortak Kafka sevgimizin anısına

Ahmet Cemal

İçindekiler

Kafka'yı yeniden çevirirken	13
<i>Dönüşüm</i>	17
<i>Dönüşüm</i> 'e Sonsöz	85
Kafka'dan Felice'ye <i>Dönüşüm</i> üzerine	89
<i>Dönüşüm</i> ile ilgili başkaca yazışmalar, günce notları ve Konuşmalar	95

Kafka'yı Yeniden Çevirirken

"Kafka ile yaşamak, acınacak güncelliğimizin en büyük umudu."

TEZER ÖZLÜ, 1984

Tezer Özlü, yukarıdaki cümleye 1984 yılında, *YAZKO Çeviri* dergisinin Franz Kafka için hazırladığımız özel sayısındaki yazısında yer vermişti. Şimdi aradan 26 yıl geçti. Tezer Özlü, yıllardır aramızda yok. Ama bu satırları yazdığım sırada *Dönüşüm*'ün Can Yayınları'nda 28. baskısının hazırlanıyor olması, toplumumuzda Kafka ile yaşayanların sayısında önemli bir artma olduğunu gösteren, sevindirici bir işaret.

Dönüşüm çevirisi, geride kalan 27 baskı boyunca ilk basım için hazırladığım önsözle çıktı. Şimdi, yayınevinin –çok yerinde bulduğum– isteğine uyarak yeni bir önsöz yazıyorum. İlk önsözde söylediklerim, geçerliliğini elbette bugün de korumakta. Ama aradan geçen yıllar boyunca bazı değişiklikler oldu. Örneğin, "artık aramızda olmayanlar"ın kervanına sevgili Erdal Öz de katıldı. Erdal Öz'ün ölümüyle birlikte edebiyatımız önemli bir yazarını, yayıncılığımız ise çok değerli bir üyesini yitirdi. Bana gelince Erdal Öz'le birlikte yirmi altı yıllık bir dostumu, dolayısıyla da hayatımın bir bölümünü yitirdim.

Ama ilişkimiz, bir şekilde bugün de sürüyor. Yıllar önce seyrettiğim bir oyunun kapanış sahnesinde, değerli tiyatro sanatçımız Şükran Güngör'ün dediği gibi: "Ölüm, bir hayata son veriyor; ama bir ilişkiyi bitiremiyor..." Bizimkisi de bitmedi;

ama bazı sabahlar bana telefon açıp sevgi ile yoğrulmuş bir mizahla, "Nasılsınız efendim?" diye soran o sesin yokluğuna sanırım hiç alışamayacağım. Çünkü Kafka'yı okumak gibi, o sesi duymak da benim için hayatımızın acınası sıradanlığı içerisinde hep en büyük umutlardan biri olmuştur.

İlk basımın önsözünde de belirttiğim gibi, Kafka'nın *Die Verwandlung* adlı eserini dilimize ilk getiren, ben değilim. Bu kitap, benden önce çeşitli tarihlerde Vedat Günyol, Arif Gelen ve Kâmuran Şipal gibi çok değerli çevirmenler tarafından da Türkçeye çevrilmişti. Hemen belirteyim ki, bu çalışmaya önceki çevirileri beğenmediğim veya yeterli görmediğim için başlamadım. Tam tersine, onların hepsini son derece saygıdeğer ve yetkin düzeyde çalışmalar olarak görüyorum. Ne var ki, uğraşına tam anlamıyla gönül vermiş bir çevirmen, yabancı dilde okuduğu bir yazara ve eserlerine bir defa vurulmayagörsün; o vurulma anından sonra o yazara – daha önce kaç defa çevrilmiş olursa olsun – bir de kendi yazılı sesini vermek, çevirmen için gerçek bir tutkuya dönüşebilir. Bu tutku, birincil olarak kendi yapacağı çevirinin öncekilerden üstün olacağı inancından kaynaklanmaz – belki genel olarak kaynaklanmamalıdır da. Önemli olan, o çevirmende kendi yorumunu da aktarma tutkusunun doğmasıdır. Bu tutku, çevirmenin iç dünyasına bir defa yerleşti mi, eser daha önce çevrilmiş veya çevrilmemiş; artık hiç fark etmez. Ben, *Dönüşüm*'den sonra aynı tutkuyu *Dava* için de yaşadım. Ayrıca Kafka, bana böyle bir tutkuyu aşlamış olan tek yazar değil... Örneğin Stefan Zweig çevirilerim arasında da daha önce başka çevirmenlerce dilimize aktarılmış olan metinler var.

Kafka'nın *Die Verwandlung* başlıklı uzun öyküsü, daha önce hep *Değişim* adıyla çevrildi ve öyle tanındı. Oysa Almanca *die Verwandlung*, bir değişimden, değişiklikten çok daha köktenci bir olguyu, bütünüyle değişip başkalaşmayı, bir metamorfoz durumunu dile getiren bir sözcüktür; öyküde Gregor Samsa'nın bir sabah kendini yatağında bir böcek olarak bulması, salt bir değişim değil fakat *başkalaşım*'dır; o, insanlığım koruyarak bazı değişiklikler geçirmemiştir; artık farklı bir canlı türü olmuştur. Ben de bu nedenle çevirime "Değişim" yerine "Dönüşüm" başlığını seçtim.

Türkiye'de okur, bu öyküye gerçekten yoğun ilgi gösterdi.

Şu anda 28. basımın çıkmak üzere oluşu, bunun kanıtı. Dikkat çekici olan bir başka nokta ise bu ilginin özellikle gençlik kesiminden gelmesi. Yıllardır çeşitli üniversitelerde ders verdiğim için, bu durumun yakından tanığıyım. Bazen gençlerin bu yoğun ilgisini kitabın inceliği ile açıklamaya kalkışanlar da oldu. Ama ben bu düşünceye hiçbir zaman katılmadım. Çünkü *Dönüşüm*, sayfa sayısının azlığına, ayrıca üslubunun da görünüşteki yalınlığına karşılık, deyim yerindeyse öyle kolay yutulur lokma değil. Bence asıl nedeni bir başka olguda aramak gerekiyor. Kafka, *Dönüşüm*'ü XX. yüzyılın başlarında kaleme aldı. İçinde bulunduğu zaman parçası, XIX. yüzyılın son çeyreğinin, başka deyişle Avrupa insanının çeşitli toplumsal ve bireysel nedenlerle insan kimliğine artık çok kuşkuyla bakmaya koyulduğu, bu kimliğe yabancılaştığı bir zamanın doğal uzantısıdır. Bu zaman parçasını yaşamakta olan insan, hangi niteliklerinden dolayı kendini insan diye adlandırabileceğinden emin değildir; dahası, belki insan olmak istediğinden de artık emin değildir. Kafka, Gustav Janouch'la konuşmalarının –bu çevirinin sonuna koyduğum– bir bölümünde bunu vurgulamıştır. Janouch'un, İngiliz yazar ve eleştirmen David Garnett'in bir kitabında *Dönüşüm*'ün yöntemini kopya ettiğini söylemesi üzerine, ona şu karşılığı verir:

“Hayır! Yöntemi benden almadı. Bu yöntemin kaynağı, içinde yaşadığımız zaman. İkimiz de zamandan kopya ettik. Hayvan bize insandan daha yakın. Parmaklık, burada. Hayvanla yakınlık kurmak, insanlarla kurmaktan daha kolay.”

Kafka, aynı konuşmaların bir başka yerinde ise görüşlerini daha da ayrıntılı dile getirir:

“Herkes, beraberinde taşıdığı bir parmaklığın ardında yaşıyor. Şimdi hayvanlarla ilgili bunca şey yazılmasının nedeni de bu. Özgür ve doğal bir yaşama duyulan özlemin ifadesi. Oysa insanlar için doğal yaşam, insanca yaşamdır. Ama bunu anlamıyorlar. Anlamak istemiyorlar. İnsan gibi yaşamak çok güç, o nedenle hiç olmazsa kurgusal düzeyde bundan kurtulma isteği var... Hayvana geri dönülüyor. Böylesi, insanca yaşamaktan çok daha kolay. Herkes sürüye katıldığından

ötürü güven içerisinde, kentlerin yollarından geçip işe, yemliklerin başına ve eğlenceye gidiyor. Tıpkı büroda olduğu gibi, sınırları iyice çizilmiş bir yaşam. Böylesi bir yaşamda mucizeler değil, yalnızca kullanma talimatları, doldurulacak başvuru formları ve kurallar var. Özgürlükten ve sorumluluktan korkuluyor. O nedenle insanlar, kendi yaptıkları parmaklıkların ardında boğulmayı yeğliyorlar.”

Ülkemizde *Dönüşüm*’e yoğun ilgi gösterdiğini söylediğim gençlik kesimi, seksen sonrası kuşakların içinden gelme. Bu, kimliğini sorgulamak, gerçekte nasıl bir dünyada yaşamak istediğini araştırmak ve belki de hepsinden önemlisi, hangi niteliklerin yardımıyla kendine insan demekte haklı olacağının bilincine varmak için düşünülebilecek bütün haklı nedenlere sahip bulunan bir kesim. O gençlerin *Dönüşüm* ile kurdukları veya kurmak istedikleri bağı çok iyi anlıyorum.

Bana Kafka’nın eserlerini dilimize yeniden çevirme olanağını sağlamış olan dostum Erdal Öz’e şükran borcum sonsuz. Bu yazıyı noktalarken sözü edilmesi gereken birisi daha var, –tıpkı Erdal gibi– artık aramızda olmayan yazar ve çevirmen Tezer Özlü. Kendisi, ülkemizde Kafka’yı en iyi bilenlerden biriysi. Yaşasaydı, bu bağlamda çeviri projeleri vardı. Ayrıca ortak bir çalışmayı da ayrıntılı olarak planlamıştık. Bu arada, son görüşmemizde bile benden, Kafka çevirilerini sürdürmemi ısrarla istemişti.

Erdal Öz’ü ve Tezer Özlü’yü saygı, sevgi ve özlemle anıyorum...

AHMET CEMAL
Moda, Aralık 2010

Dönüşüm

I

Gregor Samsa bir sabah bunaltıcı düşlerden uyan-
dığında, kendini yatağında dev bir böceğe dönüşmüş ola-
rak buldu. Zırh gibi sertleşmiş sırtının üstünde yatmak-
taydı ve başını biraz kaldırdığında bir kubbe gibi şişmiş,
kahverengi, sertleşen kısımların oluşturduğu yay biçimi
çizgilerle parsellere ayrılmış karnını görüyordu; karnının
tepesindeki yorgan neredeyse tümüyle yere kaymak üze-
reydi ve tutunabileceği hiçbir nokta kalmamış gibiydi.
Gövdesinin çapıyla karşılaştırıldığında acınası incelikteki
çok sayıda bacak, gözlerinin önünde çaresizlik içersinde,
parıltılar saçarak sallanıp durmaktaydı.

“Ne olmuş bana böyle?” diye düşündü. Gördüğü,
düş değildi. Biraz küçük ama normal, yani içinde insan-
lar yaşasın diye yapılmış olan odası, ezbere bildiği dört
duvarın arasında eskiden nasılsa, şimdi de öyleydi. Üs-
tünde paketten çıkarılmış kumaş örneklerinin –Samsa’
nın uğraşı, pazarlamacılıktı– yayılı olduğu masada, kısa
süre önce resimli bir dergiden kesip altın yaldızlı güzel
bir çerçeveye yerleştirmiş olduğu bir resim asılıydı. Kürk
şapkalı ve kürk atkılı bir kadın vardı resimde; kadın, kol-
larının dirsekten aşağı kalan kısımlarını tümüyle içine
alan ağır bir kürk manşonu, dimdik oturduğu yerden iz-
leyiciye doğru kaldırır gibiydi.

Gregor, daha sonra bakışlarını pencereye yöneltti ve kasvetli hava yüzünden –yağmur damlalarının penceresinin çinko pervazına çarptığı duyuluyordu– içini büyük bir hüznün kapladı. “Biraz daha uyusam ve bütün bu saçmalıkları unutsam, nasıl olur,” diye düşündü, gelgelelim bunu gerçekleştirebilmesi tümüyle olanaksızdı, çünkü Gregor Samsa sağ yanına yatıp uyumaya alışkındı, oysa o andaki durumu kendini böyle bir konuma getirmesine izin vermiyordu. Sağına dönmek için ne denli güç harcarsa harcasın, yine sırtüstü konumuna geri dönüyordu. Başarmayı belki yüz kez denedi, çırpman bacaklarını görmemek için gözlerini kapattı ve ancak yan tarafında o âna değin yabancı olduğu, hafif, derinden gelen bir acı duymaya başladıktan sonradır ki, çabalamayı kesti.

“Aman Tanrım,” diye düşündü, “ne kadar da yorucu bir uğraş seçmişim meğer! Günlerim hep yolculuk etmekle geçiyor. İşin bu yanı, mağazadaki asıl masabaşı işine oranla çok daha yıpratıcı, üstelik yolculuğun benim için bir de aktarma trenlerin peşinden koşmak, düzensiz ve kötü yemeklere yargılı olmak, insanlarla sürekli değişen, asla süreklilik kazanamayan, hep içtenlikten uzak ilişkiler kurmak zorunluluğu gibi sıkıntıları da var. Şeytan alsın bütün bunları!” Karnının üstünde hafif bir kaşıntı duyumsadı; başım daha iyi kaldırabilmek için, sırtüstü konumda ağır ağır yatağın başucuna doğru süründü; kaşınan yeri buldu; burada ne olduğunu anlayamadığı bir sürü küçük ve beyaz nokta vardı; ayaklarından birini oraya dokundurmak istediye de, hemen geri çekti, çünkü değmesiyle birlikte her yanını bir titreme nöbeti kaplamıştı.

Yine eski konumuna kaydı. “Bu erken kalkma yok mu,” diye düşündü, “insanı aptala çeviriyor. İnsanın uykusunu alması gerekir. Başka pazarlamacılar harem kadınları gibi yaşıyorlar. Örneğin ben aldığım siparişleri fir-

maya iletmek üzere öğlenden önce otele geri döndüğümde, ötekiler daha kahvaltıda oluyorlar. Ben patronuma böyle bir şey yapmaya kalkışsam, hemen o anda kapı dışarı edilirim.

Ama kim bilir, belki de çok iyi olurdu böyle bir şey benim için. Annemle babam yüzünden kendimi tutuyor olmasaydım eğer, işimden çoktan ayrılırdım, patrona çıkar ve ne düşündüğümü olduğu gibi söyledim. O zaman kürsüsünden düşerdi herhalde! Üstelik kürsüye oturup çalışanlarla öyle, yani yüksekten konuşmak da başlı başına tuhaf bir davranış, hele kendisiyle konuşulan görevlinin, patronun kulağının ağır işitmesi nedeniyle kürsüye iyice yaklaşmak zorunda olduğu da göz önünde tutulursa. Öte yandan, henüz tüm ümitlerin yitirilmiş olduğu da söylenemez; annemle babamın patrona olan borçlarını ödemeye yetecek parayı bir kez biriktirdim mi -ki daha beş altı yıl sürebilir bu-, o zaman mutlaka yapacağım düşündüğümü. İş kökünden bitireceğim. Ama şimdilik yataktan çıkmak zorundayım, çünkü trenim saat beşte kalkıyor."

Ve gece masasının üstünde işlemekte olan çalar saatte baktı. "Aman Tanrım!" diye düşündü. Saat altı buçuktu ve akreple yelkovanın ilerleyişi sürmekteydi, saat buçuğu bile geçmiş, yediye çeyrek kalaya yaklaşmıştı. Yoksa çalmamış mıydı saat? Yataktan, saatin doğru, yani dörde kurulmuş olduğu görülüyordu; hiç kuşkusuz çalmıştı da. Evet ama çaları, eşyaları yerinden oynatacak denli güçlü olan saati duymayıp uyumayı sürdürmüş olması düşünülebilir miydi? Gerçi sakın uyumuş olduğu söylenemezdi ama herhalde o ölçüde de derin olmuştu uykusu. Peki şimdi ne yapacaktı? Bundan sonraki tren saat yedide kalkıyordu; o trene yetişebilmek için deli gibi acele etmesi gerekirdi, üstelik kumaş örnekleri de daha sarılmamıştı ve Gregor Samsa kendini hiç de çok dinlen-

miş, çok canlı duyumsamıyordu. Trene yetişse bile, patronun bir öfke nöbetine yakalanmasını önleyemezdi, çünkü onu karşılamak için saat beş trenini beklemiş olan ve mağazanın ayak işlerine bakan görevli, onun treni kaçırdığını patrona çoktan haber vermiş olmalıydı. Patronun kayıtsız şartsız uşağı olan bu adamda ne kişilik, ne de akıl vardı. Peki, hasta olduğunu söyleyip işe gitmese? Böylesi, çok nahoş ve kuşku uyandırıcı bir davranış olurdu, çünkü Gregor beş yıllık hizmeti boyunca bir kez bile hastalanmamıştı. Patron, kesinlikle yanına sigorta doktorunu da alıp gelir, annesiyle babasını oğullarının tembelliğinden ötürü suçlar ve tüm itirazları sigorta doktoruna atıfta bulunarak geçersiz kılardı; bu doktora göre dünyada yalnızca son derece sağlıklı ama işten kaçan insanlar vardı. Ama doktor, şimdi kendisinin olayında gerçekten tümüyle haksız sayılabilir miydi? Çünkü Gregor, uzun bir uykunun ardından hakikaten gereksiz bir mahmurluğun dışında, kendini çok iyi hissediyordu ve üstelik çok da büyük bir iştahı vardı. Gregor bütün bunları, yataktan çıkıp çıkmama konusunda bir karara varmaksızın, hızla kafasından geçirdiği sırada –saat yediye çeyrek kalamayı vurmuştu–, yatağının başucundaki kapıya dikkatle vuruldu. “Gregor,” diye seslendi bir ses –annesiydi–, “saat yediye çeyrek var. Sen yola gitmeyecek miydin?” O yumuşak ses! Gregor, kendi yanıt veren sesini duyduğunda korktu, bunun eski sesi olduğu herhalde kesindi; ama bu sese alttan alta bastırılması olanaksız, acı bir ıslık da karışıyor ve bu ıslık, sözcüklerin netliklerini ancak ilk anda koruyor, hemen ardından sözcükleri karşıdakini kulaklarına inanamaz kılacak denli bozuyordu. Gregor aslında ayrıntılı yanıt vermek ve her şeyi açıklamak istiyordu ama bu koşullar altında, “Evet, evet, teşekkür ederim anne, şimdi kalkıyorum,” demekle yetindi. Aradaki ahşap kapı nedeniyle Gregor’un sesindeki değişiklik herhalde

dışardan anlaşılmıyordu, çünkü annesi bu açıklamayı yeterli görerek uzaklaştı. Ancak bu kısa söyleşi, Gregor'un, normalin tersine, hâlâ evde olduğu noktasına ailenin öteki üyelerinin dikkatini çekmişti ve babası, odanın iki yandaki kapılarından birine gerçi yavaş ama yine de yumruğuyla vurmaya başlamıştı bile. "Gregor, Gregor," diye seslendi, "ne oldu?" Ve kısa süre sonra, daha derinden gelen bir sesle, yine uyardı: "Gregor! Gregor!" Öteki kapının arkasında ise kız kardeşi, alçak sesle yakınıyordu: "Gregor? İyi değil misin yoksa? Bir isteğin var mı?" Gregor, her iki yana da: "Tamam, hazırım," diye yanıt verdi ve sözcüklerin arasına uzun aralar sokarak, sesinin tüm çarpıcı yanlarını gidermeye çalıştı. Bunun sonucunda babası kahvaltısının başına döndü ama kız kardeşi fısıldamayı sürdürüyordu: "Gregor, yalvarırım aç kapıyı." Oysa Gregor kapıyı açmayı aklının ucundan bile geçirmiyordu, tersine, yolculukları sırasında edinmiş olduğu bir alışkanlığı, evde bile olsa gece bütün kapıları kilitleme alışkanlığını övmekteydi.

Niyeti, önce sakın sakın ve kimse tarafından rahatsız edilmeksizin kalkmak, doğru dürüst kahvaltı etmek ve ne yapacağına ancak ondan sonra karar vermektir; çünkü yatakta düşünerek mantıklı bir sonuca ulaşamayacağını artık iyice anlamıştı. Daha önce de çoğu kez, belki de yatakta biçimsiz yatmaktan kaynaklanan, hafif bir sızı duyduğunu ama kalktıktan sonra bunun kuruntudan başka bir şey olmadığını anladığını anımsıyordu; şimdi merakı, bugünkü kuruntularının nasıl dağılacığıydı. Sesindeki değişikliğin şiddetli bir soğuk algınlığının, yani ömürleri yollarda geçenlere özgü bir meslek hastalığının öncüsü olduğundan hiç kuşkusu yoktu. Yorganı üstünden atmak çok kolaydı; gövdesini biraz şişirince, yorgan kendiliğinden aşağı düştü. Ama işin ondan sonrası, özellikle gövdesinin bu denli geniş olması nedeniyle, güçleşmişti. Doğ-

rulabilmek için kollarının ve ellerinin varlığı gerekiyordu, gelgelelim onların yerine sürekli en değişik hareketleri sergileyen, üstelik de hareketlerini denetimi altına alamadığı bir sürü minik bacağı vardı. Bacaklardan birini kıvrıma istediğinde aldığı ilk sonuç, bu bacağın ileri doğru uzanması oluyordu; ve sonunda bacağının istediği konuma getirmeyi başarsa bile, bu olana dek öteki bacakları zincirden boşanmışçasına, son derece canlı ve acı verici bir hareketlilikle çırpınıp duruyorlardı. "Önce böyle uyuşuk uyuşuk yatıp durmaya son vermeli," dedi Gregor kendi kendine.

İlk olarak, gövdesinin aşağı bölümüyle yataktan çıkmak istiyordu; ama henüz hiç görmediği ve nasıl bir şey olabileceğini de doğru dürüst kestiremediği bu bölümü hareketlendirmenin son kerte zor olduğunu anladı; gövdesinin alt bölümü yerinden çok ağır oynayabiliyordu ve Gregor sonunda, neredeyse çıldırmış gibi, tüm gücünü toplayıp her şeyi göze alarak kendini öne doğru ittiğinde, yanlış yön seçişinden ötürü, şiddetle karyolanın ayakucundaki demirlere çarptı; duyduğu yakıcı acı ona gövdesinin alt bölümünün şu anda belki de en duyarlı yeri olduğunu öğretti.

Bundan ötürü, önce gövdesinin üst bölümünü yataktan çıkarmayı denedi ve başını dikkatle yatağın kenarına doğru çevirdi. İstedikini kolayca yaptı da ve gövdesi genişliğine ve ağırlığına karşın, sonunda ağır ağır başın döndüğü yönü izledi. Ama başını en sonunda yatağın dışında, boşlukta tuttuğunda, bu konumda daha çok ilerlemekten gözü korktu, çünkü kendini böylece düşmeye bıraktığı takdirde, başını ancak bir mucize yaralanmaktan kurtarabilirdi. Ve Gregor'un bilincini özellikle içinde bulunduğu anda kesinlikle yitirmemesi gerekiyordu; bu tehlikeyi göze almaktansa, yatakta kalmayı yeğledi.

Ne var ki, aynı çabayı bir kez daha harcamasının ar-

dından, derin bir iç çekişle yine eskisi gibi yattığında, bacaklarının da birbirleriyle büyük bir olasılıkla eskisinden beter boğuştuklarını görüp, bu başına buyrukluğu dinginliğe ve düzene dönüştürebilmek için herhangi bir olanak bulamadığında, artık yatakta kesinlikle kalamayacağını, yataktan kurtulması için en ufak bir ümit ışığı bulunsa bile, bu uğurda her şeyi feda etmenin en akıllıca davranış olduğunu bir kez daha düşündü. Aynı zamanda da soğukkanlı, hem de olabildiğince soğukkanlı bir düşünme eyleminin, çaresizlik içersinde verilen kararlardan çok daha iyi olduğunu anımsamayı unutmuyordu. Böyle anlarda bakışlarını elinden geldiğince dikkatle pencereye çeviriyordu; ama dar caddenin karşı yanını bile gözlerden gizleyen sabah sisinin görünüşü, ne yazık ki güven ve iyimserlik aşılayabilmekten uzaktı. "Yedi oldu bile," diye söylendi çalar saatin yeniden vurmasıyla birlikte, "yedi oldu bile, ve yoğun sis daha kalkmadı." Ve çok kısa bir süre boyunca, mutlak sessizlikle birlikte gerçek ve doğal koşulların geri döneceğini bekliyormuşçasına hiç kıpırdanmaksızın, neredeyse soluk almaktan bile çekinerek yattı.

Ama sonra şöyle dedi kendi kendine: "Saat yediyi çeyrek geçmeden kesinlikle yataktan çıkmış olmalıyım. Zaten o zamana değin mağazadan biri beni sormaya gelecektir, çünkü mağaza yedide açılıyor." Ve bu kez gövdesini bütünüyle, her yanını aynı orantıyla yataktan çıkarmaya koyuldu. Kendini böylece yere attığı takdirde, düşerken iyice yukarı kaldırmak istediği başı büyük bir olasılıkla yaralanmayacaktı. Anladığı kadarıyla sırtı epey sertti, herhalde halının üstüne düşmekten bir zarar görmeyecekti. Kafasını en çok kurcalayan nokta, düştüğünde çıkacak olan, önlenmesi olanaksız büyük gürültüydü; bu gürültü tüm kapıların ardında korku değilse bile kaygı uyandıracaktı. Ama bunun göze alınması gerekiyordu.

Gregor yarı yarıya yataktan çıktığında –yeni yöntem, yorucu bir çaba olmaktan çok bir oyun gibiydi, Gregor’un yapması gereken tek şey, tek tek hamleler biçiminde, sağa sola sallanmaktı–, birileri yardım etse işinin ne denli kolaylaşacağını düşündü; gücü yerinde iki kişi, bu iş için tümüyle yeterliydi – aklına babasıyla hizmetçi kız gelmişti; tek yapacakları, kollarını Gregor’un kubbe gibi sırtının altından geçirmek, böylece onu yataktan dışarı çekmek, yükleriyle yere doğru eğilmek ve ardından da Gregor’un döşemenin üstünde dönmesini sabırla beklemektir; o zaman büyük bir olasılıkla minik bacakları da bir anlam kazanacaktı. Şimdi ise, bir an için kapıların kilitli olduğu unutulsa bile, yardım istemesi gerçekten doğru olur muydu acaba? Durumunun tüm güçlüğüne karşın, bu düşünceyle birlikte gülümsemekten kendini alamadı.

Artık çok sallandığında dengesini neredeyse koruyamayacak bir konumdaydı ve kesin kararını daha fazla gecikmeden vermesi gerekiyordu, çünkü beş dakikaya kadar saat yediyi bir çeyrek geçmiş olacaktı – tam bu sırada evin kapısı çalındı. “Mağazadan gelen biridir,” dedi Gregor kendi kendine ve neredeyse kaskatı kesildi; minik ayaklarının dansı ise bu arada daha da hızlanmıştı. Sonra, içinde uyanan saçma bir ümidin etkisinde kalarak, “Kapıyı açmıyorlar,” diye söylendi. Ne var ki hizmetçi doğal olarak her zamanki gibi, sağlam adımlarla gidip kapıyı açtı. Gregor, ziyaretçinin ilk selam sözcüğünü duyar duymaz, gelenin kim olduğunu anladı – Müdür Bey’in kendisiydi. Neden en küçük bir gecikmenin en büyük kuşkulara yol açtığı bir firmada çalışmaya yargılıydı acaba Gregor? Çalışanların tümü de serseri miydi yani? Aralarında, sabahın birkaç saatini yararına değerlendirmede diye vicdan azabından deliye dönen ve neredeyse yataktan çıkamayacak hale gelen, sadık ve işine bağlı bir

kişi bile yok muydu? Bu soruşturma mutlaka gerekiyorsa eğer, o zaman bir çırak gönderip sordurtmak, yeterli değil miydi gerçekten? Müdür Bey'in kendisinin gelmesi, böylece de masum bir ailenin tüm üyelerine, bu kuşku uyandırıcı olayı araştırma işinin yalnızca Müdür'ün aklına emanet edilebileceğinin anlatılması, şart mıydı? Ve Gregor, doğru bir kararın sonucu olmaktan çok, bu düşüncelerin yol açtığı heyecanın etkisiyle, kendini tüm gücüyle yataktan attı. Yüksek bir ses duyuldu ama büyük bir gürültü sayılamazdı. Halı, düşüşün hızını biraz olsun kesmişti, ayrıca sırtı, Gregor'un düşündüğünden daha esnekti, bu nedenle çıkan ses, pek dikkati çekmeyen boğuk bir ses oldu. Yalnızca kafasını yeterince dikkatli tutmadığı için, çarpmıştı; kafasını çevirdi ve hem öfkeden, hem de acıdan halıya sürttü.

"Bir şey düştü içerde," dedi soldaki odada bulunan Müdür Bey. Gregor, bugün kendisinin başına gelen benzer bir durumun günün birinde Müdür Bey'in de başına gelip gelemeyeceğini kafasında canlandırmaya çalıştı; böyle bir olasılık rahatlıkla düşünülebilirdi aslında. Ama Müdür Bey, sanki bu soruya kaba bir yanıt veriyormuş gibi, yandaki odada birkaç adım attı ve cilalı çizmelerini gıcırdattı. Sağdaki odadan ise durumu Gregor'a bildirmek isteyen kız kardeşinin fısıltısı geliyordu: "Gregor, Müdür Bey burada." "Biliyorum," dedi Gregor kendi kendine; ama sesini kız kardeşinin duyabileceği kadar yükseltmeye cesaret edememişti.

Bu kez de soldaki odada bulunan babası: "Gregor," diye seslendi, "Sayın Müdür Bey geldi ve sabah treniyle neden gitmediğini soruyor. Ona ne diyeceğimizi bilmiyoruz. Ayrıca Müdür Bey doğrudan seninle konuşmak istiyor. Onun için lütfen aç kapıyı. Sayın Müdür Bey, herhalde odanın dağınıklığını hoş görecektir." Bu arada Müdür Bey: "Günaydın, Bay Samsa," diye seslendi içtenlik-

le. Annesi ise, daha babası sözünü tamamlamazdan önce Müdür Bey'e dönerek: "Oğlum iyi değil," dedi, "inanın Müdür Bey, oğlum iyi değil. Gregor iyi olsa, tren falan kaçırmı mı hiç? Akli hep işindedir. Akşamları hiç dışarı çıkmamasına neredeyse kızdığımı söyleyebilirim; sekiz gündür kentteydi ama her akşam evine döndü. Masanın başında, bizimle oturur veya gazete okur, ya da tren tarifelerini gözden geçirir. Biraz oyalanmak istedi mi, oyma testeresiyle çalışmayı yeterli görüyor. Örneğin iki üç akşam çalışıp oymalı küçük bir çerçeve yaptı; görseniz, güzelliğine şaşırırsınız; içerde, odada asılı; Gregor açınca hemen görürsünüz. Ayrıca gelmenize çok sevindim, Müdür Bey, çünkü yalnız biz olsaydık, Gregor'u kapıyı açması için razı edemezdik; çok inatçıdır; ve sabah aksini söylemiş olmasına karşın, hasta olduğundan kesinlikle eminim." Gregor, ağır ağır ve düşünceli bir ifadeyle: "Hemen geliyorum," dedi ve dışardaki konuşmaların tek sözcüğünü bile kaçırmamak için yerinden kıınıldı. "Ben de durumu başka türlü açıklayamıyorum Hanımefendi," diye karşılık verdi Müdür Bey, "umarım ciddi bir şey değildir. Yine de belirtmem gerekir ki işadamları olan bizler —diyelim ne yazık ki veya ne mutlu ki, bu, anlayışa göre değişir— hafif bir rahatsızlığı çoğu kez işlerimiz nedeniyle görmezlikten gelmek zorunda kalırız." "Müdür Bey girebilir mi artık odana?" diye sordu Gregor'un sabırsız babası ve yine kapıyı vurdu. "Hayır," dedi Gregor. Soldaki odayı gergin bir sessizlik kapladı, sağdaki odada ise kız kardeşi hıçkırmaya başlamıştı.

Kız kardeşi neden ötekilerin yanına gitmiyordu? Herhalde yataktan ancak şimdi çıkmış olmalıydı ve giyinmeye başlamamıştı bile. Neden ağlıyordu peki? Gregor kalkmadığı ve Müdür Bey'i odasına sokmadığı için mi? İşini yitirme tehlikesiyle karşılaştığı ve böyle bir durum olduğu takdirde patron annesiyle babasından eski

alacaklarını yine isteyeceği için mi? Ama bütün bunlar şimdilik gereksiz üzüntülerdi. Gregor henüz buradaydı ve ailesini terk etmeyi aklının ucundan bile geçirmiyordu. Gerçi şu anda halının üstünde yatmaktaydı ve durumu bilen kimse, ondan Müdür Bey'e kapıyı açmamasını ciddi olarak isteyemezdi. Ama sonradan hiç kuşkusuz uygun bir özür bulunacak olan bu küçük kabalıktan ötürü Gregor'un hemen işten atılacağı düşünülemezdi. Ve Gregor'a göre, kendisini ağlayıp sızlanmalarla, razı etme çabalarıyla rahatsız edecek yerde, şimdilik rahat bıraksalardı, çok daha akıllı davranmış olurlardı. Ama ötekilerin de acele etmelerine yol açan ve davranışlarını hoş gösteren neden, durumu bilmemeleriydi.

"Bay Samsa," diye seslendi sonunda Müdür Bey yüksek sesle, "ne oluyor? Kendinizi odanıza kapatıyorsunuz, sorulara yalnız evet ve hayır diye yanıt veriyorsunuz, annenizle babanızı büyük ve gereksiz sıkıntılara sokuyorsunuz, üstelik -bunu da belirtmiş olmak için söylüyorum- işinizi akıl almaz bir biçimde savsaklıyorsunuz. Burada büyüklerinizle patronlarınız adına konuşuyorum ve sizden durumu olduğu gibi açıklamanızı, derhal açıklamanızı çok ciddi olarak istiyorum. Doğrusu şaşırdım, hem de çok şaşırdım. Sizi ağırbaşlı, akıllı bir insan olarak tanıdığımı sanıyordum, şimdi ise ansızın tuhaf davranışlar sergilemeye başladınız. Gerçi patron bu sabah, gelmeyişinizin olası nedeni sayılabilecek bir açıklamada bulundu -söyledikleri, kısa süre önce size emanet edilmiş olan ödeme makbuzlarıyla ilgiliydi- ama ben böyle bir açıklama biçiminin doğru olamayacağı konusunda neredeyse şeref sözü verdim. Şimdi ise akıl almaz inatçılığınızı görünce, sizi savunmak için en küçük bir istek bile duymuyorum. Üstelik yeriniz de pek sağlam sayılmaz. Niyetim aslında bunları size yalnız kaldığımız zaman söylemektir; ama burada gereksiz yere zaman har-

camama yol açtığınız için, bütün bunları büyüklerinizin de öğrenmemesi için bir neden göremiyorum. Evet, son zamanlardaki çalışmalarınız son derece yetersizdi; gerçi bu mevsimde işlerin çok parlak gitmesi beklenemez, bunu biz de biliyoruz ama hiç iş yapılamayacak bir mevsim yoktur, Bay Samsa, asla da olmamalıdır." "Fakat Müdür Bey," diye bağırdı Gregor kendinden geçmişçesine ve heyecandan her şeyi unuttu, "kapıyı hemen açıyorum, hemen. Hafif bir rahatsızlık yüzünden, bir baş dönmesi yüzünden kalkamadım. Henüz yatakta yatıyorum. Ama kendime geldim artık. Kalkmak üzereyim. Bir saniye sabretmenizi rica ederim! Sandığım kadar da iyileşmemiştim. Ama yine de iyi sayılırım. O denli ani oluyor ki böyle şeyler! Daha dün akşam çok iyiydim, annemle babama sorun isterseniz, ya da şöyle diyelim, daha dün akşamdan bir sıkıntı vardı içimde, küçük bir önsezi gibi. Evdekiler dikkat etselerdi, yüzümden anlayabilirlerdi. Keşke haber verseydim işyerime! Gelgelelim insan hep hastalığını ayakta geçirebileceğine inanıyor. Müdür Bey! Üzmeyin annemle babamı! Şimdi yaptığınız suçlamaların temeli yok; ayrıca bu konuda bana şimdiye değin tek kelime bile söyleyen çıkmadı. Belki gönderdiğim son siparişleri okumadınız. Hem saat sekiz treniyle yola çıkacağım, birkaç saat dinlenmek bana gücümü yeniden kazandırdı. Burada zaman yitirmenize gerek yok, Müdür Bey; ben de kısa süre sonra işte olacağım, lütfen bunu patrona bildirip kendisine saygılarımı iletin!"

Gregor, ne dediğinin bile farkında olmaksızın, bütün bunları bir çırpıda söylerken, bir yandan da, herhalde yatakta edinmiş olduğu becerinin yardımıyla, hafiften komodine yaklaşmıştı ve şimdi ona tutunarak doğrulmaya çalışıyordu. Niyeti gerçekten kapıyı açmak, kendini gerçekten gösterip Müdür Bey'le konuşmaktı; şimdi kendisini o denli isteyenlerin, durumunu gördüklerinde ne

diyeceklerini çok merak ediyordu. Korktukları takdirde Gregor da sorumluluktan kurtulacaktı ve o zaman artık sakinleşebilirdi. Ama her şeyi soğukkanlılıkla karşıladıkları takdirde de Gregor'un heyecanlanmasına gerek yoktu ve acele ederse, gerçekten saat sekizde garda olabilirdi. Başlangıçta komodinin dümdüz yüzeyinden birkaç kez kaydı ama son bir hamlenin ardından doğrulup dik durmayı başardı; gövdesinin alt bölümündeki yakıcı acılara artık aldırımıyordu. Kendini yakınındaki bir sandalyenin arkasına doğru bıraktı ve minik bacaklarıyla arkalığın kenarlarına sımsıkı tutundu. Böyle yapınca artık kendi kendisine de egemen olmuştu; Müdür Bey'in sesi geldiği için, hiç kıpırdanmadan dinlemeye koyuldu.

"Tek sözcük anladınız mı söylediklerinden?" diye soruyordu Müdür Bey annesiyle babasına. "Yoksa bizimle alay mı ediyor?" "Tanrı aşkına," diye bağırdı artık ağlamaya başlamış olan annesi, "belki de ağır hasta ve biz burada durmuş, ona acı çektirmekteyiz. Grete! Grete!" diye seslendi sonra. "Ne var anne?" diye yanıt verdi kız kardeşi öteki odadan. Aralarında Gregor'un odası vardı. "Hemen doktora koşmalısın. Gregor hasta. Çabuk çağır doktoru. Gregor'u şimdi konuşurken duydun mu?" "Duyduğumuz, bir hayvan sesiydi," dedi Müdür Bey, sesi annenin çığlıklarıyla karşılaştırıldığında, dikkati çekecek denli alçaktı. Baba, holden mutfığa doğru: "Anna! Anna!" diye seslendi ve ellerini çırttı. "Çabuk bir çilingir çağırın!" Ve iki kız, hışırdayan etekleriyle holden koşarak geçip -kız kardeşi nasıl da çabuk giyinebilmişti böyle?-evin kapısını açtılar. Kapının kapandığı duyulmadı; herhalde büyük bir felaketle karşılaşan evlerde âdet olduğu üzere, kapıyı açık bırakmış olacaktı.

Gregor ise şimdi çok daha dingindi. Demek söylediklerini anlamıyorlardı artık; oysa kendisine, belki de kulağı alıştığı için, sözcükleri şimdi sabah olduğundan

daha, hem de çok daha net gelmekteydi. Ama Gregor'un pek iyi olmadığına inanıyorlardı ve ona yardım etmeye hazırdılar; bu da epey bir şey demekti. İlk önlemlerden yansıyan kararlılık ve güven, içini rahatlatmıştı. Kendini yeniden insanların arasına alınmış duyumsamaktaydı ve her ikisinden, doktordan ve çilingirden, aslında aralarında tam bir ayırım gözetmeksizin, büyük ve şaşırtıcı başarılar beklemekteydi. Yaklaşmakta olan önemli konuşmalar sırasında sesinin elden geldiğince anlaşılır olmasını sağlamak için biraz öksürdü, ancak bunu da öğrendiğince az ses çıkarmaya çalışarak yaptı; çünkü büyük bir olasılıkla bu gürültü de bir insan öksürüğünden başka her şeye benzeyecekti ve Gregor bu konuda bir yargıya varmaya artık cesaret edemiyordu. Bu arada yandaki oda tam bir sessizliğe gömülmüştü. Belki annesiyle babası Müdür Bey'le birlikte masanın başına oturmuş, gizliden fısıldaşmaktaydılar veya hepsi birden kulaklarını kapıya dayamış, dinliyor olabilirlerdi.

Gregor, koltukla birlikte ağır ağır kapıya doğru sürüklendi, oraya varınca koltuğu bıraktı, kendini kapıya doğru attı, tutunarak dik durdu – minik ayaklarının tabanlarında biraz yapışkan madde vardı; bulunduğu yerde, harcadığı onca çabanın ardından biraz dinlendi. Ama sonra hemen kilitteki anahtarı ağzıyla çevirmeye koyuldu. Ancak görünüşe bakılırsa ağzı, ne yazık ki normal dişlerden yoksundu –dişleri olmayınca da anahtarı neyle tutacaktı?–, buna karşılık çeneleri, doğal olarak çok güçlüydü; onların yardımıyla anahtarı gerçekten de hareket geçirdi ve bu arada, her ne kadar aldırmadıysa da, kendine zarar verdiği kesindi, çünkü ağzından gelen kahverengi bir sıvı, anahtarın üstünden akıp yere damlamaya başlamıştı. “Dinleyin,” dedi yandaki odada bulunan Müdür Bey, “anahtarı çeviriyor.” Bunu duymak, Gregor'u çok çok yüreklendirdi; ama aslında ona herkesin

seslenmesi gerekirdi, annesiyle babası da: "Haydi, Gregor!" diye bağırmalıydılar. "Sakın bırakma, hep kilide doğru bastır!" Ve Gregor, çabalarını herkesin büyük bir coşkuyla izlediğini düşünerek, kendinden geçmişçesine var gücüyle anahtarı ısırırmaktaydı. Anahtarın dönüşü ilerledikçe, o da kilidin çevresinde dans eder gibi hareketler yapıyordu; şimdi artık kendini yalnızca ağzıyla dik tutuyordu ve duruma göre ya anahtara asılıyor ya da gövdesinin tüm ağırlığıyla üstüne abanıyordu. Sonunda açılabilen kilidin çıkardığı ses, Gregor'u tam anlamıyla kendine getirdi. Derin bir soluk alarak; "Çilingirsiz yaptım bu işi," diye söylendi ve kapıyı tamamen açmak için başını tokmağa dayadı.

Gregor'un duruş biçiminden ötürü, kapı iyice açıldıktan sonra bile dışardakiler onu hemen göremediler. Şimdi Gregor'un kapının kanatlarından birinin çevresini yavaştan dolanması gerekiyordu ve daha odaya adım atmazdan önce sırtüstü yuvarlanmak istemiyorsa eğer, bu işi çok dikkatle yapmak zorundaydı. Henüz bu güç hareketle uğraştığı, dolayısıyla da başka şey düşünmeye meydan bulamadığı bir sırada, Müdür Bey'in yüksek sesle "Oh!" dediğini duydu -hızlı esen rüzgârın sesi gibi gelmişti bu kulağına-, sonra kendisini de gördü; içerdekiler arasında kapıya en yakın duran Müdür Bey, elini açık olan ağzına bastırmış, sanki hep aynı kalan bir güç tarafından sürüklenircesine ağır ağır geri çekilmekteydi. Annesi -Müdür Bey'in gelmiş olmasına karşın, saçları hâlâ yataktan kalktığı andaki gibi dağınık ve kabarık- ellerini kavuşturup önce kocasına baktı, sonra Gregor'a doğru iki adım atıp çevresine yayılan eteklerinin ortasına çöktü, bu arada yüzü hiç gözükmeyecek biçimde göğsüne gömülmüştü. Babası, sanki Gregor'u yine odasına kovmak istiyormuş gibi düşmanca bir ifadeyle yumruklarını sıktı, sonra ne yapacağına karar verememişçesine

oturma odasında çevresine bakındı, en sonunda da ellerini yüzüne kapatıp güçlü göğsünü sarsan hıçkırıklarla ağlamaya başladı.

Gregor odaya hiç girmeyerek kapının kapalı duran kanadına içerden yaslandı, böylece yalnız gövdesinin yarısı ve ötekilere bakmak için yana eğmiş olduğu kafası gözükmekteydi. Bu arada ortalık daha yeni aydınlanmıştı; caddenin öteki yanında bulunan, sonsuza doğru uzanıp gidiyormuş izlenimini uyandıran kurşun rengi yapıdan –bu, bir hastaneydi– bir kesit, yapının yüzeyini sert bir biçimde kesen düzenli pencereleriyle açık seçik görünmekteydi; yağmur daha kesilmemişti; ama bu iri, tek tek seçilebilen ve toprağa da sözcüğün tam anlamıyla teker teker düşen damlalardan oluşma bir yağmurdur. Kahvaltı için kullanılan tabakların sayısı masada epey kabarıktı, çünkü Gregor’un babası için kahvaltı, günün en önemli sofrasıydı; adam çeşitli gazeteleri okuyarak bu sofrayı saatlerce uzatırdı. Tam karşıdaki duvarda Gregor’un bir askerlik resmi asılıydı; resimde Gregor eli kılıcında, dudaklarında kaygısız bir gülümsemeyle, kendisine ve üniformasına saygı gösterilmesini bekleyen bir teğmendi. Hala açılan kapı açıktı; oradan evin açık duran kapısıyla, bu kapının sahanlığı ve aşağı inen merdivenin başı gözüküyordu.

“Şimdi,” diye konuşmaya başladı Gregor, orada soğukkanlılığını koruyabilmiş tek insan olduğunun bilincindeydi, “hemen giyineceğim, kumaş örneklerini toplayıp yola çıkacağım. İstiyor musunuz, izin verecek misiniz gitmemi? Gördüğünüz gibi, Müdür Bey, ben inatçı falan değilim ve çalışmayı da seviyorum; yolculuk gerçik yorucu bir şey ama yolculuklar olmasaydı yaşayamazdım. Nereye gidiyorsunuz Müdür Bey? Mağazaya mı? Efendim? Her şeyi olduğu gibi anlatacak mısınız? İnsan belli bir anda çalışamayacak durumda olabilir; ama o in-

sanın geçmişteki hizmetlerini anımsamak ve engel ortadan kalktıktan sonra hiç kuşkusuz daha büyük ve yoğun bir çaba göstereceğini düşünmek için en uygun olan zaman da işte o andır. Sayın patrona çok şey borçluyum, bunu siz de iyi bilmektesiniz. Öte yandan annemle babamdan ve kız kardeşimden de ben sorumluyum. Güç bir durumdayım ama yine düzlüğe çıkacağım. Siz de lütfen durumumu olduğundan da güçleştirmeyin. Firmada benden yana olun! Gezginci takımı sevilmez, biliyorum bunu. Bol para kazandıkları ve güzel bir yaşam sürdükleri sanılır. Bu önyargı üzerinde biraz daha düşünmeye ise gerek duyulmaz. Ama siz, Sayın Müdür Bey, siz koşulları öteki personelden daha iyi bilmektesiniz, hatta aramızda kalsın ama sayın patrondan bile daha iyi bilmektesiniz; o bir işadamaı olarak, çalışanlara ilişkin yargısında kolaylıkla yanılığa sürüklenebilir. Ayrıca yine çok iyi bilirsiniz ki, gezginci bir pazarlamacının, hemen bütün bir yıl boyunca işyerinden uzakta olması nedeniyle, dedikodulara, rastlantılara ve temelsiz suçlamalara kurban gitmesi çok kolaydır; bunlara karşı kendini savunabilmesi de tümüyle olanaksızdır, çünkü çoğu kez bunların hiçbirinden haberi olmaz ve ancak yolculuğunu tamamlayıp yorgun argın evine döndüğünde, bütün bunların kötü ve nedenlerine inilebilmesi artık olanaksız sonuçlarından doğrudan etkilenir. Sayın Müdür Bey, bana en azından biraz hak verdiğinizizi gösteren bir söz söylemeden gitmeyin!"

Ama Müdür Bey, daha Gregor konuşmaya başlar başlamaz ona arkasını dönmüştü ve şimdi Gregor'a yalnız titreyen omuzlarının üstünden bakmaktaydı, dudakları aralanmıştı. Gregor konuşurken bir an bile yerinde durmamış, bakışlarını ondan ayırmaksızın, sanki odadan çıkmasına ilişkin gizli bir yasak varmış gibi, çok ağır adımlarla kapıya doğru çekilmişti. Şimdi hole varmıştı

bile ve ayağını oturma odasından çekerken yaptığı ani hareketi gören, tabanını yakmış olduğunu sanırdı. Hole vardığında sağ elini merdivene uzatmıştı; sanki orada kendisini insanüstü güçlerden kaynaklanacak bir kurtuluş beklemekteydi.

Gregor, Müdür Bey'in bu halde gitmesine izin verdiği takdirde, firmadaki işini çok büyük bir tehlikeye sokacağını anladı. Annesiyle babası bütün bunları pek iyi anlayamıyorlardı, aradan geçen uzun yıllar boyunca Gregor'un bu işinde yaşamı boyunca güvence altında olduğu inancına varmışlardı ve şimdi de kendilerini anlık sorunlara o denli vermişlerdi ki, ilersini görebilmekten tümüyle uzaktılar. Ama Gregor ilersini görebiliyordu. Müdür Bey'in alıkonması, yatıştırılması, inandırılması ve son olarak da kazanılması gerekiyordu; Gregor'un ve ailesinin geleceği buna bağlıydı! Keşke kız kardeşi odada olsaydı! Akıllı bir kızdı o; daha Gregor sakın sakın sırtüstü yatarken ağlamaya başlamıştı. Ve kadınlarla arası pek iyi olan Müdür Bey, hiç kuşkusuz kız kardeşinin dümen suyunda giderdi; kız kardeşi evin kapısını kapatır ve holde Müdür Bey'in korkusunu yatıştırırdı. Gelgelelim kız kardeşi burada değildi ve Gregor'un harekete geçmesi gerekiyordu. Ve Gregor, o anda ne ölçüde hareket edebileceğini henüz hiç bilmediğini düşünmeksizin, biraz önce yaptığı konuşmanın herhalde, dahası çok büyük bir olasılıkla yine anlaşılmadığını da düşünmeksizin, açık duran kapıdan kendini itti; niyeti, sahanlıktaki parmaklıklara gülünç bir görünüm oluşturacak biçimde, iki eliyle birden sımsıkı tutunmuş olan Müdür Bey'in yanına gitmekti; ne var ki hemen o anda bir destek arayarak ve küçük bir çığlıkla ayaklarının üstüne düştü. Düşer düşmez de o sabah ilk kez olmak üzere bedeninde bir rahatlama duydu; minik bacakları, basacak sağlam bir zemine kavuşmuştu; Gregor, bacaklarını artık denetleyebildiğini

sevinçle ayrımsadı; dahası onu istediği yere taşımak için can atmaktaydılar; ve Gregor artık bütün acıların kesinlikle ve hemen son bulacağına inanmaya bile başlamıştı. Ama tam o anda, Gregor hareketlerini dizginlemeye çabaladığı için yalpa vurarak annesinin tam karşısında, yakınında yerde yatarken, tümüyle kendi düşüncelerine dalmış gibi gözüken annesi ansızın havaya sıçradı, kollarını iki yana açıp parmaklarını gererek haykırdı: "İmdat, Tanrı aşkına, imdat!"; başım sanki Gregor'u daha iyi görmek istiyormuş gibi eğmişti ama bu durumuyla anlamsız bir çelişki oluşturarak hızla gerisin geriye gitti; arkasında kurulu sofranın durduğunu unutmuştu; masanın yanına vardığında, sanki dalgınlıktan olmuş gibi üstüne oturuverdi; yanında devrilen kahvelüğün içindeki kahvenin olduğu gibi halıya döküldüğünü fark etmemiş gibiydi. Gregor alçak sesle: "Anne, anne," diyerek bakışlarını annesine kaldırdı. Müdür Bey'i bir an için unutmuştu; buna karşılık yere akan kahvenin görünüşü karşısında, boşlukta bir şeyler yakalamak istiyormuşçasına çenelerini birkaç kez açıp kapamaktan kendini alamadı. Bunun üzerine annesi yine bağırdı, masanın yanından kaçtı ve kendisine doğru koşan babanın kolları arasına yığıldı. Ama Gregor'un şimdi annesiyle babasına ayıracak zamanı yoktu; Müdür Bey, merdivene varmıştı bile; çenesini korkuluğa dayayarak son bir kez arkasına baktı. Gregor ona yetişmeyi iyice sağlama alabilmek için bir hamle yapmaya hazırlandı; Müdür Bey bir şeyler sezmiş olmalıydı, çünkü bir sıçrayışta birkaç basamağı birden aştı ve gözden kayboldu. Bu arada hâlâ "Hu!" diye bağıyor ve sesi bütün merdiven boşluğunda yankılanıyordu. Ne yazık ki Müdür Bey'in bu kaçıışı, o zamana değin bir ölçüde kendini tutabilmiş olan babaya da artık ne yapacağını şaşırtmıştı, çünkü adam Müdür Bey'in arkasından koşacak veya en azından Gregor'un onu izlemesini en-

gellemeyecek yerde, sağ eliyle Müdür Bey'in şapkası ve pardösüsüyle birlikte sandalyelerden birinin üstünde unutmış olduğu bastonunu kaptı, sol eliyle de masadan büyük bir gazete aldı ve ayaklarını yere vurarak, bastonu ve gazeteyi de sallayarak Gregor'u yine odasına kovmaya başladı. Gregor'un yalvarmaları para etmedi, zaten bu yalvarmalar anlaşılmadı bile; boynunu ne denli acındırıcı bir biçimde bükerse büksün, bu babasının ayaklarını yere daha şiddetle vurmasından başkaca bir sonuç doğurmadı. Ötede annesi, serin havaya karşın pencere-lerden birini ardına değin açmıştı ve iyice dışarı sarkıp yüzünü ellerine gömmüştü. Sokakla merdiven sahanlığı arasında güçlü bir hava akımı oluşmuştu, perdeler havalanıyor, masanın üstündeki gazeteler hışırdıyor, tek tek sayfalar yerde uçuşuyordu. Baba, kovalamasını acımasızca sürdürmekte ve bir vahşi gibi tiz sesler çıkartmaktaydı. Öte yandan Gregor da henüz geri geri gitmenin acemisiydi ve gerçekten çok ağır yürüyebiliyordu. Dönmesine yetecek kadar zaman verilseydi eğer, hemen odasına gidebilirdi; ama zaman alan dönme eylemiyle babasının sabrını taşırmaktan korkuyordu, babasının elindeki sopadan sırtına veya başına öldürücü bir darbenin inmesi tehlikesiyle de her an karşı karşıyaydı. Ne var ki sonunda yapabilecek başka bir şeyi kalmadı, çünkü geri geri çekilirken doğru yöne bile gidemediğini dehşetle fark etmişti; bu nedenle babasına sürekli ve korku içersinde yan yan bakarak olabildiğince çabuk, gerçekte ise son derece ağır bir tempoyla dönmeye koyuldu. Babası belki de iyi niyetini anlamıştı, çünkü bu dönüş hareketi sırasında Gregor'u rahatsız etmediği gibi, zaman zaman uzaktan bastonunun ucuyla hareketin yönünü bile saptadı. Bir de çıkarttığı şu tiz ses olmasaydı! Bu ses yüzünden Gregor hiçbir şey düşünemez olmuştu. Dönmeyi neredeyse tümüyle başarmışken, hep o tiz sese kulak

vermesi yüzünden yolunu bile şaşırdı ve yeniden biraz geriye döndü. Sonunda kafası, sağ salım, açık duran kapının önüne vardığında, gövdesinin kapıdan öyle kolaylıkla geçemeyecek kadar geniş olduğu anlaşıldı. Gregor'a geçmesi için yeterli yer açmak üzere, örneğin kapının öteki kanadını da açmak, o andaki ruhsal durumu nedeniyle doğal olarak babasının aklının ucundan bile geçmedi. Onun kafasındaki tek saplantı, Gregor'un olabildiğince çabuk odasına dönmesiydi. Gregor'un doğrulmak ve belki de böylece kapıdan geçmeyi başarmak için gereksindiği ayrıntılı hazırlıkları yapmasına babası asla izin vermeyecekti. İzin vermek şöyle dursun, sanki geçmesine hiçbir engel yokmuş gibi, büyük gürültüler çıkararak Gregor'u ilerlemeye zorlamaktaydı; artık Gregor'un arkasından gelen seslere bakılırsa, sanki bir değil ama bir sürü baba vardı; şimdi işin şaka götürür yanı kalmamıştı ve Gregor –ne olacağını düşünmeksizin– kendini kapıdan geçmeye zorladı. Gövdesinin bir yanı havaya kalktı; Gregor kapının ağzında çarpık konumdaydı, bir yanı olduğu gibi sıyrılmıştı, beyaz kapının üstünde çirkin lekeler kalmıştı, bir an sonra Gregor kapıya sıkışmıştı ve artık salt kendi gücüyle yerinden kıpırdayabilmesi olanaksızdı; gövdesinin bir yanındaki minik bacaklar havada titrerken, öte yanındakiler acı verecek kerte yere yapışmıştı – tam bu sırada babası arkasından gerçekten kurtarıcı bir darbe indirdi ve Gregor şiddetli bir kanamayla birlikte odanın ortasına uçtu. Kapının bastonla itilip kapanmasından çıkan ses de duyuldu, ondan sonra ortalık nihayet sessizliğe gömüldü.

II

Gregor baygınlığı andıran ağır uykusundan ancak akşam karanlığında uyandı. Uyandırılmış olmasaydı bile kısa bir süre sonra hiç kuşkusuz kendiliğinden uyanacaktı, çünkü kendini yeterince dinlenmiş ve uykusunu almış hissetmekteydi; ama ona sanki belli belirsiz bir ayak sesiyle ve hote açılan kapının yavaşça kapanmasıyla uyanmış gibi gelmişti. Elektrikli sokak lambalarının soluk ışığı yer yer odanın tavanına ve eşyaların yüksek kısımlarına vurmuştu; ama aşağısı, yani Gregor'un bulunduğu yer karanlıktı. Değerini ancak şimdi anladığı duyurgalarıyla çevreyi henüz beceriksizce yoklayarak, ne olduğunu anlamak üzere ağır ağır kapıya doğru ilerledi. Sol yanı sanki bütünüyle acı verici biçimde gerilmiş uzun bir yara yeriye ve iki sıra bacaklarının üstünde tam anlamıyla topallıyordu. Üstelik bacakçıklardan biri öğleden önceki olaylar sırasında ağır yara almıştı –yalnızca bir bacağının yaralanmış olması, neredeyse bir mucizeydi– ve cansız, arkasından sürükleniyordu.

Gregor ancak kapıya vardıktan sonra kendisini oraya çekenin ne olduğunu anladı: Yiyecek kokusuydu bu. Çünkü kapının yanında, içinde küçük beyaz ekmek lokmalarının yüzdüğü bir kap şekerli süt vardı. Gregor sevincinden neredeyse gülecekti, çünkü karnı sabah oldu-

ğundan da açtı; zaman yitirmeksizin başını neredeyse gözlerinin üstüne değin süte daldırdı. Ama hemen ardından düş kırıklığına uğramış olarak geri çekildi; sorun yalnızca hırpalanmış sol yanı yüzünden yemek yemekte güçlük çekmesi değildi –yemek yiyebilmesi için soluk soluğa tüm gövdesinin çaba harcaması gerekiyordu–, ayrıca en sevdiği içecek olan ve kız kardeşinin de hiç kuşkusuz bu nedenle getirmiş olduğu sütün tadından da hiç hoşlanmamıştı, süt kabına neredeyse tiksintiyle sırtını döndü ve sürünerek yine odanın ortasına gitti.

Kapının aralığından, oturma odasında gaz lambalarının yakılmış olduğunu gördü; ama başka zamanlar, günün bu saatinde babası öğleden sonraları çıkar, gazetesini, âdeti olduğu üzere yüksek sesle annesine, bazen de kız kardeşine okurken, şimdi hiç ses duyulmuyordu. Kız kardeşinin ona hep anlattığı, uzaktayken de mektuplarında sözünü ettiği bu okuma alışkanlığı, belki son zamanlarda uygulanmaz olmuştu; ama evin hiç kuşkusuz boş olmamasına karşın, çevreden de hiçbir ses gelmiyordu. "Aile ne kadar sakın bir yaşam sürüyormuş," dedi Gregor kendi kendine, ve bakışlarını önündeki karanlığa dikerken, bir yandan da annesine, babasına ve kız kardeşine bu denli güzel bir evde böyle bir yaşam sağlayabilmiş olmasından ötürü büyük bir gurur duyduğunu ayımsadı. Peki ama ya şimdi bütün bu huzur, geçim rahatlığı ve memnunluk, korkunç bir sonla noktalanırsa? Gregor bu tür düşüncelere dalıp gitmemek için hareket etmeyi yeğledi ve odanın içinde bir aşağı bir yukarı sürünerek gidip gelmeye başladı.

Uzun akşam boyunca iki yandaki kapılardan önce biri, daha sonra da öteki bir parmak açıldı, ardından hemen yine kapandı. Herhalde biri içeri girme gereksinimi duyuyor ama bir sürü nedenden ötürü buna karar veremiyordu. Bunun üzerine Gregor oturma odasına açılan

kapının hemen altına gidip durdu; kararsız ziyaretçiyi herhangi bir yolla içeri çekmeye veya en azından bu ziyaretçinin kim olduğunu öğrenmeye kararlıydı; ama kapı ondan sonra bir daha açılmadı ve Gregor boşuna bekledi. Sabahleyin, kapılar kilitliyen herkes yanına gelmek istemişti, şimdi, yani Gregor kapılardan birini açtıktan sonra ve ötekiler de gündüz herhalde açılmışken, artık gelen giden yoktu ve anahtarlar da şimdi kilitlere dışardan sokulmuştu.

Oturma odasındaki ışık ancak gece geç vakit söndürüldü, annesiyle babasının ve kız kardeşinin o saate değin oturmuş olduklarını anlamak güç değildi, çünkü şimdi üçünün de ayaklarının ucuna basarak uzaklaştıklarını çok iyi duyabiliyordu. Gregor'un yanına sabaha değin artık kimsenin gelmeyeceği kesindi; bu durumda yaşamını şimdi yeniden nasıl düzenleyeceğini düşünmek için demek ki önünde uzun bir zaman vardı. Ama döşemesine yapışıp uzanmak zorunda olduğu yüksek tavanlı oda, içine korku veriyordu, gelgelelim bunun nedenini bulamıyordu, çünkü sonunda bu, beş yıldır yaşadığı odaydı – ve yarı bilinçsiz bir dönüş yaparak, içinde hafiften yanan bir utanma duygusunu da engelleyemeden, kanepenin altına koştı; orada sırtının biraz ezilmesine ve başını da artık kaldıramamasına karşın, kendini çok rahat hissetti; üzüldüğü tek şey, gövdesinin kanepenin altına bütünüyle sığamayacak denli geniş oluşuydu.

Orada bütün gece kalan Gregor, geceyi bazen karnının açlığı nedeniyle hep kesintiye uğrayan bir yarı uykuyla, kısmen de kaygılarla ve belirsiz ümitlerle geçirdi; bütün bunların sonucunda şimdilik soğukkanlılığını korumak ve içinde bulunduğu durum sonucu ailesinin başına bir kez açtığı dertleri, onlara karşı çok anlayışlı davranarak katlanılabilir kılmak kararına vardı.

Sabahın çok erken saatlerinde, ortalık daha aydın-

lanmamışken, Gregor biraz önce aldığı kararların gücünü sınamak fırsatını buldu, çünkü kız kardeşi hemen tümüyle giyinmiş olarak kapıyı açıp heyecanla içeriye baktı. İlk anda Gregor'u göremedi ama onu kanepenin altında ayırımsayınca –Tanrım, elbet odanın bir köşesindeydi Gregor, uçmuş olamazdı ya–, o denli korktu ki, kendini tutamayıp kapıyı dışardan kapattı. Ama davranışından pişman olmuşçasına hemen yine açtı ve bir ağır hastanın veya yabancı birinin odasına girer gibi, ayaklarının ucuna basarak içeri girdi. Gregor başını kanepenin hemen kenarına değin getirmiş, onu izlemekteydi. Acaba kız kardeşi süte hiç dokunmadığını ve bunu acıkmadığı için yapmış olamayacağını anlayıp Gregor'a daha uygun gelecek başka yiyecekler getirecek miydi? Kız kardeşi bunu kendiliğinden yapmadığı takdirde, Gregor onun dikkatini bu noktaya çekmek yerine açlıktan ölmeye kararlıydı; oysa kanepenin altından fırlamak, kız kardeşinin ayaklarına kapanmak ve ondan yiyecek iyi bir şeyler getirmesini dilemek için dayanılmaz bir istek duyuyordu. Ama kız kardeşi, çevresine çok az süt sıçramış olan henüz dolu kabı ânında ve şaşkınlıkla ayırımsadı, kabı hemen çıplak elleriyle değil, bir bez parçasıyla tutarak aldı ve dışarı götürdü. Kız kardeşinin sütün yerine ne getireceğini çok merak eden Gregor bir sürü tahminde bulunmaktaydı. Ama iyi yürekli kız kardeşinin gerçekte yaptığını asla kestiremezdi. Kız kardeşi onun damak zevkini anlayabilmek için eski bir gazetenin üstünde bir sürü yiyecek getirmişti. Durmuş ve yarı çürümüş sebzeler; akşam yemeğinden kalma, üstünde donmuş beyaz sos bulunan kemikler; birkaç kuruüzüm tanesi ve badem; Gregor'un iki gün önce bu yenmez dediği bir peynir; bir dilim kuru ekmek, bir dilim tereyağlı ekmek ve bir dilim tereyağlı, üstüne tuz ekilmiş ekmek. Kız kardeşi bunlarla birlikte içi su dolu bir kap da getirmişti ve kap herhalde

bundan böyle yalnız bu iş için kullanılacaktı. Kız, o odadayken Gregor'un yemeklere dokunmayacağını bildiğinden, incelik göstererek odadan çıktı ve Gregor artık istediği gibi hareket edebileceğini anlasın diye anahtarı da kilidin içinde çevirdi. Sıra sonunda yemeye geldiğinde, Gregor'un bacakları titremeye başlamıştı. Ayrıca yaraları da tamamen iyileşmiş olmalıydı, yaraları nedeniyle hareket etmekte herhangi bir güçlük çekmiyordu, bu duruma şaşıtı ve bir ay kadar önce bıçakla parmağını birazcık kesmiş olduğunu, bu yaranın önceki güne değin kendisine nasıl acı verdiğini anımsadı. "Acaba şimdi duyarlılığım mı azaldı?" diye düşündü ve ötekilerin arasında en çok canının çektiği yiyecek olan peyniri büyük bir iştahla emmeye koyuldu. Peyniri, sebzeleri ve sosu birbirini ardına ve mutluluk gözyaşları arasında midesine indirdi; buna karşılık taze yiyeceklerden hoşlanmamıştı, dahası, bunların kokusuna bile dayanamıyordu ve asıl yemek istediklerini biraz öteye taşıdı. Yemeğini çoktan bitirmiş ve olduğu yerde tembel tembel yatmaktaydı ki, kız kardeşi ona ortalıktan çekilmesi için bir işaret olarak anahtarı ağır ağır çevirdi. Neredeyse kestirmekte olan Gregor, bu sesi duyunca hemen ürküp kendine geldi ve acele adımlarla yine kanepenin altına girdi. Ama kız kardeşinin odada bulunduğu kısa süre boyunca bile kanepenin altında kalmak için kendini çok zorladı, çünkü aşırı yemek yüzünden gövdesi biraz yuvarlaklaşmıştı ve Gregor, bulunduğu sıkışık yerde hemen hiç soluk alamıyordu. Küçük boğulma nöbetleri geçirerek ve biraz dışarı fırlamış gözlerle, hiçbir şeyin farkında olmayan kız kardeşinin elindeki süpürgeyle artıkların yanı sıra, Gregor'un hiç dokunmadığı yiyecekleri de bunlar artık kullanılamazmışçasına süpürüşünü izledi; kız süpürdüklerini acele bir kovaya doldurup kovanın üstünü de tahta bir kapakla örttükten sonra, hepsini dışarı taşıdı. Gregor kız

kardeşi arkasını döner dönmez kanepenin altından fırladı, gerinip geçirdi.

Gregor yemeğini her gün böyle almaya başladı; bir kez sabahları, annesi, babası ve hizmetçi kız daha uyurlarken, bir kez de aile öğlen yemeğini yedikten sonra; çünkü annesiyle babası o zaman da kısa bir uyku çekerlerdi, hizmetçi kızı ise kız kardeşi bir şey alması için dışarı yolluyordu. Gregor'un açlıktan ölmesini herhalde ötekiler de istemezlerdi; ama belki de onun yemeği konusunda kulaktan duyduklarından fazlasına tanık olmaya dayanamazlardı, belki de kız kardeşi onları küçük bir üzüntüden olsun esirgemek istiyordu, çünkü gerçekte zaten yeterince acı çekmekteydiler.

Gregor, doktorla çilingirin ilk günü öğleden önce hangi bahaneyle kapıdan döndürüldüklerini hiçbir zaman öğrenemedi, çünkü onun söyledikleri anlaşılmadığından, kız kardeşi de dahil kimse onun başkalarını anlayabileceğini düşünmüyordu; böylece Gregor, kız kardeşi odasındaiken yalnızca arada sırada iç çekişlerini ve azizlere yakarışlarını dinlemekle yetinmek zorunda kalıyordu. Ancak sonraları, kız kardeşi her şeye biraz olsun alıştıktan sonra –tümüyle alışmaktan doğal olarak asla söz edilemezdi–, Gregor kimi zaman onun sevecen denebilecek veya öyle yorumlanabilecek bazı sözlerini yakalamaya başladı. Gregor getirilenlerin hepsini yediğinde, “Bugün yemek hoşuna gitmiş,” diyordu; durum bunu tersine olduğunda ise –ki buna gittikçe daha sık rastlanıyordu–, neredeyse üzüntüyle: “Yine hiçbirine dokunmamış,” demeyi âdet edinmişti.

Gregor her ne kadar yenilikleri doğrudan öğrenemiyorsa da, yan odalara kulak verdiğiğinde, bir şeyler duyabiliyordu ve nereden bir ses gelse, hemen o yandaki kapıya koşup tüm gövdesiyle yapışıyordu. Özellikle ilk zamanlar üstü örtülü biçimde bile olsa, şu ya da bu bakımdan

onu konu almayan bir konuşma yoktu. İki gün süreyle bütün yemeklerde şimdi nasıl bir tutum alınması gerektiğine ilişkin görüşmeler yapıldı; ama yemek aralarında da aynı konudan söz ediliyordu, çünkü büyük bir olasılıkla kimse yalnız kalmak istemediğinden ve ev de boş bırakılamayacağından, her zaman aileden en az iki kişi evde oluyordu. Hizmetçi kız –olaya ilişkin olarak neyi ne ölçüde bildiği pek açık değildi– daha ilk gün annenin önünde diz çöküp gitmesine izin verilmesini dilemiş, bir çeyrek sonra veda ederken işten ayrılmasına izin verdiklerinden ötürü, sanki bu evde kendisine olağanüstü bir iyilik yapılmış gibi sevinç gözyaşları dökmüş ve kendisinden böyle bir şey isteyen olmamışken, kimseye en küçük bir şey anlatmayacağı konusunda büyük yemin etmişti.

Artık Gregor'un kız kardeşi, annesiyle birlikte yemeği de yapmak zorundaydı; ama bu pek büyük bir çaba gerektirmiyordu, çünkü evdekiler neredeyse hiçbir şey yemez olmuşlardı. Gregor, onların hep birbirlerini yemeye zorladıklarını ve: "Teşekkür ederim, doydum" gibisinden yanıtların verildiğini duyuyordu. Belki içki de hiç içilmemekteydi. Kız kardeşi sık sık babasına bira isteyip istemediğini soruyor ve kendi gidip almayı içtenlikle öneriyor, babası yanıt vermeyince onun tüm kaygılarını ortadan kaldırmak için bira almaya kapıcı kadını da gönderebileceğini söylüyor ama sonunda babası kesin bir "Hayır"la karşılık verince konu artık bir daha açılmıyordu.

Baba daha ilk gün bütün para durumunu ve olasılıkları gerek karısına, gerekse kızına anlatmıştı. Arada sırada masanın başında ayağa kalkıyor ve beş yıl önce iflas ettiğinde, bu yıkımdan kurtarabildiği küçük Wertheim kasasından bir belge veya bir not defteri çıkarıyordu. Karmaşık kilidi açarken ve aradığını aldıktan sonra yeniden kapatırken çıkan ses duyulabiliyordu. Babanın bu

yöndeki açıklamaları, bir bölümüyle Gregor'un hapisliğinden bu yana duyduğu ilk sevindirici şeyler olmuştu. Gregor hep o yıkımdan sonra babasının elinde avucunda bir şey kalmadığını düşünürdü, en azından babası bunun aksi bir şey söylemiş değildi oğluna, ve aslında Gregor da bu konuda ona hiç soru sormamıştı. O zamanlar Gregor'un tek amacı, herkesi kesin bir ümitsizliğe sürüklemiş olan ve işlerin bozulmasından kaynaklanan yıkımı, aileye olabildiğince çabuk unutturabilmek için elinden geleni yapmaktı. Bu nedenlerle o günlerde olağanüstü bir şevkle çalışmaya başlamıştı ve çok kısa sürede çiraklıktan, para kazanmak için doğal olarak çok farklı olanakları bulunan pazarlamacılığa değin ilerlemişti; çalışmasının başarılı sonuçları hemen yüzdelere biçiminde nakit paraya dönüşüyor ve evde hem şaşıran, hem de seven ailenin gözleri önünde masaya bırakılabiliyordu. O günler güzel günlerdi ve Gregor'un sonraları bütün ailenin yükünü taşıyabilecek duruma gelmesine, gerçekten de taşınmasına karşın, aynı günler en azından aynı parlaklıkla bir daha yaşanmadı. Çünkü artık o düzeye alışılmıştı, gerek ailesi, gerekse Gregor alışmışlardı, alanlar parayı şükranla alıyorlardı, Gregor da sevinerek veriyordu ama aralarında artık sıcak bir içtenlik kurulamıyordu. Yalnız kız kardeşi Gregor'a yine de yakın kalmıştı ve Gregor'un gizli tasarısı, kendisinden farklı olarak müziği çok seven, etkileyici biçimde keman çalabilen kız kardeşini gelecek yıl konservatuvara yollamaktı; bunun zorunlu olarak yol açacağı harcamalara aldırmayacak, bunları dengelemenin bir yolunu elbet bulacaktı. Gregor'un kentteki kısa süreli kalışları sırasında kız kardeşiyle konuşmalarında konservatuvarın sözü, gerçekleşmesi düşünülemeyecek güzel bir düşünce olarak, hep geçerdi; annesiyle babası ise bu masum konuşmaları duymaktan bile hoşlanmıyorlardı; oysa Gregor bu konuda çok ciddi düşü-

nüyordu ve kararını Noel akşamı resmen açıklamak niyetindeydi.

Kapıya dimdik yapışmış, içerisini dinlerken, kafasından şu andaki durumu göz önünde tutulduğunda tümüyle yararsız diye nitelendirilebilecek bu tür düşünceler geçmekteydi. Bazen genel bir yorgunluktan ötürü artık kulak veremiyor ve başını tembel tembel kapıya vuruyordu ama hemen sonra başını yine doğrultuyordu; çünkü böylece çıkan küçük gürültü bile yanda duyuluyor ve herkesin susmasına yol açıyordu. "Yine ne yapıyor acaba?" diyordu bir süre sonra babası, bu sırada herhalde kapıya doğru dönmüş oluyordu ve kesilmiş olan konuşma ancak ondan sonra kaldığı yerden ağır ağır sürdürülme-ye başlanıyordu.

Biraz babası bu konularla uzun zamandır ilgilenmemiş olduğu için, biraz da annesi her söyleneni bir defada anlamadığı için, açıklamalarında sık sık yinelemeler yapıyordu; bu nedenle Gregor durumu ayrıntılarıyla öğrendi; tüm yıkıma karşın eskiden kalma ama küçük bir anapara hâlâ elde bulunmaktaydı ve dokunulmayan faizler, geçen zaman boyunca bu parayı biraz artırmıştı. Ayrıca Gregor'un her ay eve verdiği para da –kendisi için yalnızca birkaç florin alıkoyardı– tümüyle harcanmamış ve küçük bir birikim oluşturmuştu. Bu beklenmedik ihtiyat ve tutumluluk karşısında sevince kapılan Gregor, kapisının arkasında heyecanla başını sallıyordu. Aslında bu fazladan paralarla babasının patrona olan borcunu daha da azaltabilirdi ve bu işten kurtulacağı gün çok daha yaklaşıp olurdu ama şimdi babasının sağlamış olduğu durum, hiç kuşkusuz daha iyiydi.

Ne var ki bu para, örneğin aileyi faiz geliriyle geçindirmek için kesinlikle yeterli değildi; belki ailenin bir, en fazla iki yıl daha su yüzünde kalmasını sağlardı ama hepsi o kadar. Başka deyişle bu, yalnızca dokunulmaması ve

olağanüstü durumlar için bir yana ayrılması gereken bir paraydı; yaşamak için gerekli olan paranın ise kazanılması gerekiyordu. Öte yandan Gregor'un babası gerçi sağlıklı ama beş yıldır çalışma yaşamından elini eteğini çekmiş bir adamdı ve fazla yük altına giremezdi; yorucu ama ne yazık ki başarısız yaşamının ilk tatili olan bu beş yıl boyunca gövdesi çok yağ bağlamış, bunun sonucunda da bayağı hantallaşmıştı. Bu durumda, astımlı olan, evin içinde bile zor gezinen, iki günde bir, bütün bir günü solunum güçlüğü çekerek açık pencerenin önünde, kanepede geçirmek zorunda olan annesi mi para kazanacaktı? Yoksa evin geçimini on yedi yaşına karşın henüz bir çocuk olan, bugüne değin yaşamı güzel giyinmekten, bol bol uyumaktan, ev işlerine yardım etmekten, birkaç orta halli eğlenceye katılmaktan ve her şeyden önce keman çalmaktan ibaret olan, yaşamında hiçbir aşırılık bulunmayan kız kardeşi mi sağlayacaktı? Söz bu para kazanma zorunluluğuna geldiğinde Gregor önce kapıyı bırakıyor, ardından da kendini, utançtan ve üzüntüden her yanını ateş bastığından, kapının yanındaki deri kaplı serin koltuğa atıyordu.

Koltukta çoğu zaman uzun geceler boyunca kalıyor, gözünü bir an bile kırpmıyor ve saatlerce deriyi hışırdatıp duruyordu. Veya büyük çaba harcamaktan kaçınmaksızın bir koltuğu pencerenin dibine itiyor, pencerenin pervazına tırmanıp koltuğa basarak cama dayanıyordu; herhalde böyle yapmasının nedeni, geçmişte pencereden bakmanın iç dünyasında filizlendirdiği özgürlük duygusunu anımsamasıydı. Çünkü pek uzakta olmayan nesneler bile gün geçtikçe gözünün önünde gerçekten daha bir belirsizleşmekteydi; eskiden her bakışında karşılaştığı, manzarasını lanetlediği karşıki hastaneyi artık hiç görmez olmuştu ve sessiz ama tümüyle kente özgü bir hava taşıyan Charlotte Caddesi'nde oturduğundan ke-

sinlikle emin olmasaydı eğer, perceresinden kurşunu gökyüzü ile kurşuni yeryüzünün ayırt edilemez biçimde birleştikleri bir ıssızlığa baktığına inanabilirdi. Dikkatli kız kardeşi, koltuğun pencerenin dibinde durduğunu yalnızca iki kez görmüştü; ama bu, ondan sonra her odayı topladığında koltuğu yine pencerenin altına itmesi, üstelik içteki pencerenin kanadını açık bırakması için yetmişti.

Gregor kız kardeşiyle konuşabilseydi ve onun kendisi için yapmak zorunda kaldığı her şey için teşekkür edebilseydi, o zaman hizmetleri karşısında bu denli ezilmeyecekti; oysa şimdi bu hizmetlerden ötürü acı çekiyordu. Kız kardeşi doğal olarak bütün bunların acı etkilerini silmeye çalışıyordu ve aradan geçen zaman uzadıkça, bunu yapmayı daha iyi başarıyordu, ne var ki Gregor zamanla her şeyi çok daha derinliğine kavrar olmuştu. Kız kardeşinin odaya girişi bile Gregor için korkunç bir olaydı. Kız odaya girer girmez, başka zamanlar Gregor'un odasını kimsenin görmemesi için o denli dikkat etmesine karşın, kapıyı kapatmak için bile zaman ayırmaksızın doğru pencereye koşuyor, boğuluyormuşçasına acele ederek camı açıyor ve dışarda hava ne denli soğuk olursa olsun, bir süre pencerede kalıp derin derin soluk alıyordu. Bu koşuşturma ve gürültüyle Gregor'u günde iki kez ürkütüyordu; Gregor bütün bu zaman boyunca kanepenin altında titreyip duruyordu ve bu arada da kız kardeşinin pencereleri kapalı bir odada onunla kalmak elinden gelseydi eğer, böyle bir şey yapmaktan kaçınacağını çok iyi biliyordu.

Gregor'un dönüşümünden bu yana aradan bir ay gibi bir zaman geçmişti ve kız kardeşinin onun görünüşü karşısında şaşırması için artık özel bir nedeni kalmamıştı; bir gün her zamankinden daha erken gelen kız, Gregor'u hiç hareketsiz ve öyle korkutucu biçimde dikilmiş, pen-

cereden bakarken buldu. Eğer kız kardeşi odaya girme-
seydi, bu Gregor için beklenmedik bir durum olmaya-
caktı, çünkü konumuyla onun pencereyi hemen aç-
masını engelliyordu, ama kız kardeşi yalnızca odaya gir-
memekle kalmadı bir de geri çekilip kapıyı kapattı; ya-
bancı biri Gregor'un pusuya yatıp kız kardeşini ısırarak
istediğini sanabilirdi. Gregor doğal olarak hemen kane-
penin altına saklandı ama kız kardeşinin yeniden gelme-
si için öğlene dek beklemek zorunda kaldı; üstelik kız
kardeşi her zamankinden daha tedirgindi. Bu durum
Gregor'a, kız kardeşinin onun görünüşüne hâlâ dayan-
madığını ve bundan sonra da dayanamayacağını, gövde-
sinin kanepenin altından taşan küçük bir bölümünün
görünüşü karşısında bile kaçmamak için çok büyük çaba
harcamak zorunda kaldığını anlattı. Kız kardeşini bu gö-
rünüştten de esirgemek için günün birinde keten çarşafı
sırtında –bu iş için dört saat uğraşması gerekti– kanep-
nin üstüne taşıdı ve çarşafı kendisini tümüyle örtecek
biçimde düzenledi, artık kız kardeşi eğilse bile onu göre-
meyecekti. Kız, bu çarşafın gerekli olmadığına inansaydı,
çarşafı alıp götürebilirdi, çünkü Gregor'un, kendini sırf
eğlence olsun diye tümüyle gözlerden saklamış olması
düşünülemezdi; ama kız kardeşi çarşafa hiç dokunmadı
ve Gregor bir defasında onun yeni düzenlemeyi nasıl
bulduğunu anlamak için çarşafı dikkatle başıyla iterek
biraz araladığında, kızın gözlerinde ona teşekkür an-
lamına gelen bir bakış bile yakalar gibi oldu.

İlk on dört gün boyunca annesiyle babası bir türlü
içleri götürüp de Gregor'un yanına giremediler ve Gre-
gor, sık sık onların kızlarının şimdiki çabalarını nasıl tü-
müyle takdir ettiklerini duyuyordu, oysa daha önce kız-
larını hiçbir işe yaramayan biri sayıp çoğu zaman öfkele-
nirlerdi. Şimdi ise kız kardeşi Gregor'un odasını toplar-
ken ikisi birden, yani hem anne, hem de baba odanın

önünde bekliyorlardı ve kızları dışarı çıkar çıkmaz ondan her şeyi, odanın ne durumda olduğunu, Gregor'un ne yediğini, bu kez nasıl davrandığını ve küçük bir iyileşme görülüp görülmediğini tüm ayrıntılarıyla anlatmasını istiyorlardı. Ayrıca annesi, epey kısa sayılabilecek bir süre sonra Gregor'u ziyaret etmek istedi ama babasıyla kız kardeşi başlangıçta mantıklı gerekçelerle onu alıkoydular; bu gerekçeleri Gregor da büyük bir dikkatle dinliyor ve tümüyle onaylıyordu. Fakat sonraları kadını güç kullanarak engellemek zorunda kaldılar ve o zamanlar annesi: "Bırakın gireyim Gregor'un yanına, o benim zavallı oğlum! Yanına gitmek zorunda olduğumu anlamıyor musunuz?" diye bağırdığında, Gregor annesinin gelmesinin belki de daha iyi olacağını düşündü, her gün değil hiç kuşkusuz ama örneğin haftada bir kez; çünkü annesi ne de olsa her şeyi, tüm yürekliliğine karşın henüz bir çocuk sayılan ve bu denli zor bir görevi belki de yalnızca çocukça vurdumduymazlığından ötürü üstlenmiş olan kız kardeşinden daha iyi anlıyordu.

Gregor'un annesini görme isteği çok kısa sürede gerçekleşti. Gün boyunca özellikle anne ve babasını üzmemek için, pencerede gözükmek istemiyordu; ama birkaç metrekairelik döşemede de daha çok gezinebilmesine olanak yoktu, hiç kıvıldamaksızın yatmaya gece bile zor dayanabiliyordu, yemekten ise artık hiç zevk almaz olmuştu; bu nedenle duvarlarda ve tavanda rasgele gezinmeyi alışkanlık haline getirdi. Özellikle tavanda asılıp kalmaktan hoşlanıyordu; bu, döşemede yatmaktan çok farklıydı; insan daha rahat soluk alabiliyordu; bütün gövdesinden hafif bir titreşim geçiyordu ve Gregor'un tavandayken kendini kaptırdığı, neredeyse mutluluk denebilecek dalgınlık içersinde, sonradan kendisini de hayrete sürükleyecek bir biçimde tavanı bırakıp yere düştüğü oluyordu. Ama şimdi bedeni üstündeki denetimi doğal

olarak eskisinden çok farklıydı ve bu denli şiddetli bir düşme sonucu bile kendine zarar vermiyordu. Kız kardeşi, Gregor'un bulmuş olduğu yeni eğlencenin farkına hemen vardı -Gregor sürünerek gezinirken, orada burada çıkardığı yapışkan maddenin izlerini de bırakıyordu- ve Gregor'un gezinmesini elinden geldiğince kolaylaştırmayı, bunu engelleyen eşyaları da, başta dolap ve yazı masası olmak üzere, odadan çıkarmayı aklına koydu. Ama bu işi tek başına yapamazdı; babasından yardım istemeye cesaret edemezdi; hizmetçi kızın yardım etmeyeceği ise kesindi, çünkü bu on altı yaşlarındaki kız, gerçi aşçı kadın işten ayrıldığından bu yana cesaretle dayanmaktaydı; ama mutfağın kapısını hep kilitli tutmak ve ancak özel olarak seslenildiğinde açmak gibi bir ayrıcalığın kendisine tanınmasını istemişti; böylece Gregor'un kız kardeşi için babasının evde olmadığı bir gün annesini yardıma çağırmaktan başka çare kalmamıştı. Gerçekten de annesi, coşkun bir sevincin belirtileri olan sesler çıkararak hemen geldi ama Gregor'un oda kapısı önünde sustu. Kız doğal olarak önce odada her şey yolunda mı diye baktı; annesinin girmesine ancak ondan sonra izin verdi. Bu arada Gregor büyük bir aceleyle yatak çarşafını daha da aşağıya çekmiş ve daha bir buruşturmuştu, böylece bakıldığında gerçekten kanepeye rasgele fırlatılmış bir çarşaf gibi gözükmekteydi. Gregor, bu kez çarşafın altından gizlice bakmaktan da kaçınmıştı; annesini daha ilk gelişinde görmeye kalkışmamıştı ve sonunda gelmiş olmasına sevinmekle yetinmişti. "Gel, görünmüyor," dedi kız kardeşi, annesini elinden tutmuş, getiriyor olmalıydı. Gregor, güçsüz iki kadının epey ağır olan dolabı yerinden oynattıklarını ve kız kardeşinin, onun aşırı yorulmasından korkan annesinin uyarılarını dikkate almaksızın, işin hep zor yanını üstlendiğini duydu. İş çok uzun sürdü. Yaklaşık on beş dakikalık bir çalışmadan

sonra annesi, dolabı yine orada bırakmanın en iyisi olacağını söyledi; bir defa dolap çok ağırdı, taşınmayı baba eve dönmezden önce bitiremeyeceklerdi ve dolap odanın ortasında kaldığı takdirde, Gregor'un geçebileceği tüm yollar tıkanmış olacaktı; ayrıca eşyaların dışarı çıkarılmasının Gregor'un hoşuna gideceği de hiç kesin değildi. Anneye göre durum, bunun tersiydi; kendisi boş kalan duvara baktığında yüreği daralıyordu; Gregor da, odadaki eşyalara uzun zamandır alışmış olduğuna ve bu nedenle bomboş bir odada kendini terk edilmiş hissedeceğine göre, herhalde aynı sıkıntıyı duyacaktı. "Ayrıca," diye konuşmasını sürdürdü annesi alçak sesle, zaten genelde neredeyse fısıldar gibi konuşmaktaydı, nerede bulunduğunu tam olarak bilmediği Gregor'a sesini bile duyurmaktan kaçınır gibiydi, söylediklerini oğlunun anlamadığından ise emindi, "ayrıca eşyaları odadan uzaklaştırdığımız takdirde, iyileşmesinden tümüyle ümidimizi kestiğimizi ve onu acımasızca kendi haline bıraktığımızı göstermiş olmaz mıyız? Bence en iyisi, odayı eskiden nasıl idiye aynen öyle korumaya çalışmamızdır, böylece Gregor yine aramıza döndüğünde her şeyi eskisi gibi bulur, arada olup bitenleri unutması da o ölçüde kolaylaşır."

Gregor annesinin bu sözlerini dinlerken, insanlarla doğrudan diyalog kurma eksikliğinin, buna ek olarak da aile çevresinde sürdürmüş olduğu tekdüze yaşamın geride kalan iki ay içersinde aklını bulandırmış olması gerektiğini düşündü, çünkü odasının boşaltılmasını ciddi olarak isteyebilmesini başka türlü açıklayabilmesi olanaksızdı. Aileden miras yoluyla kalma eşyalarla rahat bir biçimde döşenmiş, sıcak atmosferli odasının, hiç kuşkusuz her yöne rahatça sürünerek gitmesini sağlayacak, ama bunun yanı sıra ona bir insan olarak geçmişini hızla ve bütünüyle unutturacak bir mağaraya dönüştürülme-

sini istiyor muydu gerçekten? Şimdi bile geride kalan insanlığını neredeyse unutmak üzereydi ve ancak annesinin uzun zamandır duymadığı sesiyle kendine gelmişti. Hiçbir şey çıkarılmamalıydı odadan; bütün eşyalar yerinde kalmalıydı; eşyaların üzerindeki olumlu etkilerinin eksikliğine dayanamazdı; ve eğer eşyalar başıboş her yana gitmesini engelliyorsa, o zaman bu durumu zararlı değil ama yararlı saymak gerekirdi.

Gelgelelim kız kardeşi ne yazık ki böyle düşünmüyordu; kız Gregor'un sorunları söz konusu olduğunda, annesiyle babasının karşısında özel bir bilirkşi gibi davranmaya alışmıştı ve bu tutumunda pek hâksız da sayılmazdı; şimdi de annesinin verdiği öğüt kız kardeşi için, başlangıçtaki gibi yalnız dolabın ve yazı masasının çıkarılması konusunda değil ama varlığı kesinlikle gerekli kanepenin dışında odadaki tüm eşyaların dışarı çıkarılmasında direnmek için yeterli bir neden oluşturmuştu. Kızı bu direnişe iten, yalnız çocukça bir inat ve son zamanlarda beklenmedik bir biçimde, güçlkle edinebilmiş olduğu kendine güven duygusu değildi; Grete gerçekten de Gregor'un dolaşmak için çok yeri gereksindiğini, buna karşılık eşyaları görüldüğü kadarıyla hiç kullanmadığını gözlemlemişti. Ama tutumunda belki onun yaşındaki kızlara özgü olan ve her fırsatta kendi kendini tatmini amaçlayan bir hayalciliğin de rolü vardı ve Grete bu hayalciliğin etkisiyle Gregor'un durumunu daha da korkutucu kılmak isteğine karşı koyamıyordu; böylece Gregor için şimdiye değin olduğundan daha fazlasını yapabilecekti. Çünkü dört duvarına tek başına Gregor'un egemen olacağı bir odaya herhalde kız kardeşinin dışında hiç kimse girme yürekliliğini gösteremeyecekti.

Ve böylece Grete, annesinin kendisini bu karardan caydırmasına meydan vermedi; bu odada zaten iyice tedirgin olan annesi de biraz sonra sesini kesti ve kızının

dolabı dışarı çıkarmasına var gücüyle yardımcı oldu. Gregor, mutlaka dışarı çıkarılması gerekiyorsa eğer, dolapsız da idare edebilirdi ama yazı masası odada kalmalıydı. Ve iki kadın, soluk soluğa üstüne abandıkları dolapla birlikte odadan çıkar çıkmaz, Gregor duruma dikkatle ve başkalarını elinden geldiği kadar üzmeksizin nasıl elkoyabileceğini görmek için başım kanepenin altından çıkardı. Ama ne yazık ki odaya ilk dönen, annesi oldu; bu sırada Grete yandaki odada dolaba sarılmış, oraya buraya sallıyor, fakat doğal olarak dolabı yerinden bile kıpırdatamıyordu. Annesine gelince, Gregor'un görünüşüne alışık değildi ve gördüğünde hasta olabilirdi; bu nedenle korkuya kapılan Gregor, hızla gerisin geriye giderek kanepenin öteki ucuna değin çekildi ama çarşafın ön tarafının biraz hareket etmesini engelleyemedi. Bu, annesinin dikkatini çekmeye yetti. Kadın durakladı, bir an sessiz kaldı ve sonra Grete'nin yanına döndü.

Gregor sürekli olarak ortada olağanüstü bir durumun bulunmadığını, yalnızca birkaç parça eşyanın yerinin değiştirildiğini yinelemesine karşın, kısa süre sonra kendi kendine de itiraf etmek zorunda kaldığı gibi, iki kadının durmaksızın girip çıkmaları, seslenişleri, eşyaların döşemenin üstünde çıkardığı gıcırta, üstünde büyük ve her yandan körüklenen bir kargaşa etkisi yarattı; kafasıyla bacaklarını olanca gücüyle kasma ve gövdesini de sımsıkı yere yapıştırmasına karşın, kendi kendine bu duruma daha fazla dayanamayacağını söylemek zorunda kaldı. Odasını boşaltıyorlardı; sevdiği ne varsa, elinden alıyorlardı; içinde oyma testeresiyle öteki aletlerin bulunduğu dolabı dışarı taşımışlardı bile; şimdi ayakları döşemeye sımsıkı gömülmüş olan yazı masasını yerinden oynatmaktaydılar; Gregor yüksek ticaret okuluna giderken, lise öğrencisiyken, dahası ilkokuldayken ödevlerini hep bu masada yazmıştı – artık annesiyle kız kar-

deşinin iyi niyetlerini sınavacak zamanı kalmamıştı, ayrıca onların var olduklarını neredeyse unutmuştu bile, çünkü yorgunluktan hiç konuşmaksızın çalışmaktaydılar ve yalnızca boğuk ayak sesleri duyuluyordu.

Ve Gregor böylece saklandığı yerden fırladı –o sırada iki kadın yandaki odada biraz soluk alabilmek için yazı masasına dayanmışlardı–, koştuğu yönü dört kez değiştirdi, önce neyi kurtaracağını gerçekten bilmiyordu, tam o sırada artık zaten bomboş olan duvarda iyice dik-kati çeken kürklü kadın resmini gördü, hemen yukarı tırmandı ve gövdesini cama yapıştırdı, cam hem onu tutuyor, hem de sıcak karnına iyi geliyordu. En azından bu resmi, şimdi gövdesiyle tamamen örtmüş olduğu bu resmi herhalde kimse alamayacaktı. Gregor annesiyle kız kardeşini dönerlerken görmek için, başını oturma odasının kapısına çevirdi.

Ana kız dinlenmeyi kısa kesmişler, yine geliyorlardı; Grete annesine sarılmış, onu neredeyse taşımaktaydı. “şimdi neyi götürüyoruz?” dedi ve çevresine bakındı. Tam o sırada bakışları, duvarda bulunan Gregor’un bakışlarıyla karşılaştı. Soğukkanlılığını korumayı herhalde salt annesinin varlığı nedeniyle başararak, annesinin çevresine bakınmasını engellemek için yüzünü ona doğru eğdi; titriyordu ve düşünmeden konuşuyordu: “İstersen oturma odasında biraz daha kalalım, ne dersin?” Grete’nin amacım Gregor anlamıştı, önce annesini güvenlik altına alacak, sonra da onu duvardan kovacaktı, iyi ya, bir denesindi bakalım! Gregor, resminin üstüne çöreklenmiş, onu asla elinden kaptırmamaya kararlıydı. Resminden olmaktansa Grete’nin yüzüne saldırmayı yeğle-yecekti.

Ama Grete’nin sözleri, annesini asıl şimdi tedirgin etmişti, kadın yana doğru çekildi, iekli duvar kâğıdının üstündeki kocaman kahverengi lekeyi gördü, gördüğü-

nün Gregor olduğunun bilincine henüz varmaksızın çığ-
lığı andıran, çatlak bir sesle: "Aman Tanrım, aman Tan-
rım!" diye bağırdı ve artık her Şeyden vazgemiŐesine iki
yana açtığı kollarıyla kanepeye yığılıp hareketsiz kaldı.
Grete yumruğunu havaya kaldırarak ve bakışlarını dike-
rek: "Gregor!" diye bağırdı. DönüŐümden bu yana Gre-
gor'la ilk kez doğrudan konuşmaktaydı. Annesini ayılt-
masına yarayacak bir esans bulmak için yan odaya koştu;
Gregor da yardımcı olmak istiyordu –resmi kurtarmak
için vakti vardı daha–; ama cama sımsıkı yapıŐık olduğu
için, kendini ancak zorla bulunduğu yerden ayırabildi;
sonra, sanki eskiden olduğu gibi kız kardeşine akıl vere-
bilecekmiŐesine, o da yandaki odaya seğirtti; ama orada
eli kolu bağlı, Grete'nin arkasında durmakla yetinmek
zorunda kaldı; kız bir sürü küçük ŐiŐenin arasında ara-
nırken, dönüp Gregor'u görüncü korktu; ŐiŐelerden biri
yere düŐüp kırıldı; bir cam kırığı Gregor'un yüzünü ya-
raladı, çevresine de yakıcı bir ilaç yayılmıŐtı; Grete artık
daha fazla oyalanmaksızın taşıyabileceği kadar ŐiŐe alıp
annesinin yanına koştu; kapıyı da arkasından ayağıyla ka-
pattı. Şimdi Gregor, onun suçu yüzünden belki de ölüm-
le karşı karŐıya gelmiş olan annesinden ayrı düŐmüŐtü;
annesinin yanında kalmak zorunda olan kız kardeşini
ürkütmek istemiyorsa eğer, kapıyı amaya kalkıŐmaması
gerekliyordu; Şu anda tek yapacağı beklemektir; ve Gre-
gor kendine yönelik suçlamaları ve kaygılarının bunalımı
içersinde her yana sürünmeye başladı, duvarlarda, eŐya-
ların üstünde, tavanda sürünerek gezindi ve sonunda a-
resizlik içersinde, bütün oda çevresinde dönmeye baş-
layınca, büyük masanın ortasına düŐüp kaldı.

Aradan kısa bir süre geçti, Gregor bitkin yatıyordu,
evre sessizdi ve belki de bu iyiye iŐaretti. O sırada kapı
alındı. Hizmetçi kız her zamanki gibi kendini mutfağa
kilitlemiŐ olduğundan, kapıyı amaya Grete gitti. Gelen

babasıydı. İlk yaptığı: "Ne oldu?" diye sormak oldu; herhalde Grete'yi görünce her şeyi anlamıştı. Grete boğuk sesle yanıtladı, yüzünü babasının göğsüne gömmüş olmalıydı: "Annem bayıldı ama şimdi daha iyi. Gregor odasından kaçtı." "Bunu bekliyordum," dedi babası, "hep söylemiştim size ama siz dinlemek istemediniz." Gregor, babasının Grete'nin çok yetersiz açıklamasını kötüye yordüğünü ve Gregor'un bir zorbalık yaptığı sonucuna vardığını anlamıştı. Bu nedenle şimdi babasını yatıştırma-ya çalışmak zorundaydı, çünkü durumu açıklamak için ne zamanı, ne de olanağı vardı. Ve odasının kapısının önüne kaçıp kapıya yapıştı, böylece babası holden içeri girdiğinde Gregor'un gerçekten derhal odasına dönmek istediğini hemen görecekti, onu odasına kovalamaya gerek bulunmadığını, gözden kaybolması için yalnızca kapısını açmanın yeterli olduğunu anlayacaktı.

Ama babası bu tür incelikleri ayımsayabilecek durumda değildi; içeri girer girmez sanki aynı zamanda hem öfkeli, hem de memnun olduğunu gösterir bir ses tonuyla: "Ah!" diye bağırdı. Gregor başını kapıdan çekti ve babasına doğru kaldırdı. Babasını bu haliyle hiç canlandırmamıştı gözünün önünde; ne var ki son zamanlarda yeni merakının peşinde koşarken, yani sürünerek her yanı dolanırken, eskisi gibi evin geri kalan bölümlerinde olup bitenlerle ilgilenmeyi unutmuştu ve aslında değişik koşullarla karşılaşmaya hazır olması gerekirdi. Ama yine de, yine de, bu insan gerçekten babası mıydı? Eskiden Gregor bir iş yolculuğuna çıktığında, yorgun argın yatağında büzülüp kalan; eve döndüğü akşamlar onu koltuğunda, üstünde robdöşambrla karşılayan; ayağa kalkabilecek durumda olmayıp sevincini yalnızca kollarını kaldırarak açığa vuran, çok ender olarak, yılda birkaç pazar ve bir de en önemli bayram günlerinde ailece çıktıkları gezintilerde, zaten ağır yürüyen Gregor'la

annesinin arasında eski paltosuna sarınmış olarak, yere hep dikkatle bastırıldığı bastonuyla onlardan da ağır bir tempoyla giden, bir şey söylemek istediğinde hemen her zaman yürümesini kesen ve yanındakileri çevresine toplayan adam, bu adam mıydı? Oysa şimdi bayağı dimdikti; sırtında, bankalarda ayak işlerine bakanların giydikleri türden parlak sarı düğmeli, üstüne sımsıkı oturmuş mavi bir üniforma vardı; ceketin yüksek ve sert yakasının üstünden katmerli çenesi sarkmaktaydı; kalın kaşlarının altındaki siyah gözlerinin bakışları canlı ve dikkatliydi; eskiden karışık olan ak saçları ortadan ayrılarak son derece düzgün taranmıştı ve pırıl pırıldı. Adam, üstünde herhalde bir bankanın adının yaldızlı başharflerinin bulunduğu kasketi oda boyunca havada bir kavis çizdirterek kanepeye fırlattı ve sonra uzun üniforma ceketinin eteklerini geriye atıp ellerini pantolon ceplerine sokmuş olarak, gerilmiş bir yüzle Gregor'a doğru ilerledi. Ne yapmak istediğini belki kendisi de bilmiyordu; ama yine de yürürken ayaklarını alışılmadık bir yüksekliğe kaldırmaktaydı ve Gregor, onun çizmelerinin tabanlarının iriliğine şaşırdı. Bununla birlikte, bu düşünceyle zaman yitirmedi, çünkü yeni yaşamının ilk gününden beri, babasının ona karşı yalnızca çok sert bir tutumu uygun bulduğunu bilmekteydi. Böylece babasının önünden koşmaya başladı, babası durduğunda o da duruyor, babasının en ufak bir kıpırdamışında yine çabuk çabuk ilerliyordu. Odayı birkaç kez dolandılar; bu arada kayda değer hiçbir şey olmadığı gibi, hareketin bütününün ağır temposu nedeniyle, ortada bir kovalamaca görünümü bile yoktu. Bu nedenle Gregor da bir süre döşemeden ayrılmadı, çünkü duvarlara veya tavana kaçtığı takdirde babasının bunu bir kötü niyet olarak yorumlamasından korkmaktaydı. Bununla birlikte bu koşuya uzun süre dayanamayacağını da kendine itiraf etmek zorundaydı;

unk babasının attığı bir adıma karşılık kendisinin sayısız hareket yapması gerekiyordu. Soluk almakta güçlük çekmeye başlamıştı bile, ciğerleri zaten eskiden de pek sağlam değildi. Gregor tüm gücünü koşu için toplamak üzere böyle yalpa vurup dururken ve gözlerini bile açmazken, içinde bulunduğu körelmişlik nedeniyle koşmaktan başkaca bir kurtuluş yolu düşünmezken, ince oymalarla süslü, köşelerden ve sivriliklerden yana zengin mobilyaların yolunu tıkadığı duvarlardan da yararlanabileceğini neredeyse unutmuşken, hafifçe fırlatılmış olan bir nesne tam yanından uçup yere düştü ve önüne doğru yuvarlandı. Bir elmaydı bu; arkasından hemen bir ikincisi geldi; Gregor dehşete kapılarak durdu; koşmayı sürdürmek yararsızdı, çünkü babası onu bombardımana tutmayı kafasına koymuştu. Ceplerini kontrbüfenin üstünde duran yemiş tabağından doldurmuştu ve şimdi, henüz tam nişan almaksızın, elmaları birbiri ardına fırlatmaktaydı. Bu küçük, kırmızı elmalar yerde elektriklenmiş gibi yuvarlanıp duruyor ve birbirlerine çarpıyorlardı. Hafifçe fırlatılmış olan bir elma Gregor'un sırtını sıyırdı ama bir zarar vermeden kayıp gitti. Buna karşılık onun hemen ardından fırlatılan bir elma, arkasına tam anlamıyla saplandı; Gregor sanki aniden gelen bu inanılmaz acı yerini değiştirdince geçecekmiş gibi, kendini sürüklemek istedi; ama olduğu yere çivilenmiş gibiydi ve bütün duyuları felce uğramış olarak yığılıp kaldı. Son bir kez gözlerini açıp baktığında, odasının kapısının hızla açıldığını, annesinin üstünde yalnızca gömleğiyle –kız kardeşi, baygınlığı sırasında rahat soluk alsın diye onu soymuştu– çığlıklar atan Grete'nin önünden dışarı fırladığını, sonra babasına doğru koştuğunu ve koşarken beline sıyrılmış olan eteklerinin birbiri ardına yere kaydığını görebildi; annesi eteklerinin üstünden sendeleyerek babasına atıldı, ona sarılarak, bedenini onunkiyle tamamen

birleştirerek –bu noktada Gregor’un görme yetisi iflas etmişti–, ellerini onun başının arkasında kavuşturarak, Gregor’un yaşamını bağışlamasını istedi.

III

Gregor'un acısını bir aydan fazla çektiği ağır yaralanması –elma, kimse almaya cesaret edemediğinden, olayın gözle görülür bir anısı olarak etine gömülü kalmıştı– görünüşe göre babasına bile, şu andaki üzücü ve iğrenç manzarasına karşın yine de aileden biri olduğunu anımsatmış gibiydi; Gregor'a bir düşmanmış gibi davranılamazdı; duyulan tiksintiyi bastırıp sabretmek, yalnızca sabretmek aile yükümlülüğünün bir gereğiydi.

Gerçi Gregor yarası nedeniyle hareket edebilme yetisini belki sürekli yitirmişti ve şimdilik odasını bir baştan öteki başa geçmesi bile, yaşlı bir gaziymiş gibi, dakikalar alıyordu –yükseklere tırmanmak artık söz konusu değildi–; ama öte yandan durumundaki bu kötüleşmeyi Gregor'un kanısına göre tümüyle dengeleyen bir yenilik vardı; artık her gün akşama doğru Gregor'un bir iki saat önceden bakışlarını dikmeyi âdet edindiği oturma odasının kapısı açılıyor, böylece o da odasının karanlığında, oturma odasından görünmeksizin, aydınlatılmış masanın başındaki aileyi bütünüyle izleyebiliyor ve konuşmalarını bir anlamda hepsinin izniyle, yani eskisinden çok farklı olarak, dinleyebiliyordu.

Bunlar artık doğal olarak, bir zamanlar Gregor'un küçük otel odalarında, nemli yataklarda yatmak zorunda

kaldığında özlemle anımsadığı o canlı konuşmalar olmaktan uzaktı. Şimdi vakit çoğunlukla çok sessiz geçiyordu. Babası, akşam yemeğinden hemen sonra koltuğunda uyuyakalıyordu; annesiyle kız kardeşi ses çıkarmamak için birbirlerini uyarıyorlardı; annesi ışığın altında iyice önüne eğilmiş olarak, bir modaevi için ince işli çamaşırlar dikiyordu; bir tezgâhtarlık bulmuş olan kız kardeşi de, belki ilerde daha iyi bir işe geçebilirim ümidiyle, akşamları steno ve Fransızca çalışmaktaydı. Babası bazen uyanıyor ve uyuduğunun hiç farkında değilmişçesine karısına: "Bugün yine ne kadar çok çalıştın!" diyor, annesiyle kız kardeşi yorgun bir gülümsemeyle birbirlerine bakarlarken baba yine hemen uyuyuveriyordu.

Babası, kendine özgü bir inatla, üniformasını evde de çıkarmamakta direniyordu; ve robdöşambr kullanılmaksızın asılı dururken, baba tepeden turnağa giyinmiş olarak yerinde uyuyordu, sanki hep işinin başına dönme-ye hazırdı ve burada bile amirinin sesini bekliyordu. Bu nedenle, zaten ilk giyildiği zaman bile pek yeni olmayan üniforma, Gregor'un annesiyle kız kardeşinin tüm özenlerine karşın temiz görünüşünü yitirdi; Gregor çoğu kez bütün bir akşam boyunca yaşlı adamın içinde son derece rahatsız; ama sakın uyuduğu bu giysiyi, üstü lekelerle kaplı, hep temizlenen altın renkli düğmeleri parlayan bu giysiyi seyrediyordu.

Saat onu vurur vurmaz, annesi hafiften seslenerek babasını uyandırmaya, sonra da yatması için razı etmeye çalışıyordu, çünkü doğru dürüst bir uyku denemezdi böylesine, ve sabahın altısında çalışmaya başlayan yaşlı adam iyi bir uykuyu gereksiniyordu. Ama adam, hademeliğe başladığından bu yana edindiği inatla ve sürekli uyuklamasına karşın, masanın başında daha uzun zaman kalmakta direniyordu; ayrıca koltuğundan yatağına gitmeye de son derece güç razı oluyordu. Karısıyla kızı kü-

çük uyarılarla üstüne ne denli varırlarsa varsınlar, adam kim bilir kaç çeyrek boyunca hep ağır ağır başını sallıyor, gözlerini kapalı tutuyor ve ayağa kalkmıyordu. Karısı hafifçe kolundan çekiyor, kulağına güzel sözler söylüyor, kızı da annesine yardım etmek için ödevlerinin başından kalkıyordu; ama adam bunların hiçbirine kanmıyordu. Koltuğuna daha da fazla gömülüyordu. Ancak karısıyla kızı onu koltukaltlarından tuttukları zaman gözlerini açıyor, bir karısına, bir kızına baktıktan sonra, hep âdet edindiği üzere, şöyle diyordu: "Bu da bir yaşam. Bu da benim yaşlılık günlerimdeki dinlenme biçimim." Ve iki kadına dayanarak, sanki kendi kendisinin yükünü taşıyormuşçasına, ağır ağır ayağa kalkıyor, karısıyla kızının kendisini kapıya kadar götürmelerini bekliyor, orada eliyle artık gitmelerini işaret ederek yürümesini kendi başına sürdürüyordu; bu arada acele peşinden koşup ona yine yardım edebilmek için anne dikişini, kızı da kalemini bir yana fırlatıyordu.

Bu işe boğulmuş ve aşırı yorgun düşmüş ailede Gregor'a kim gerektiğinden daha çok ilgi gösterebilirdi? Evin harcamaları gittikçe kısılmaktaydı; sonunda hizmetçi kıza da yol verilmişti; beyaz saçları başının çevresinde uçuşan, iri yapılı ve kemikli bir gündelikçi kadın, en ağır işleri görmek üzere sabahları ve akşamları uğruyordu; geri kalan bütün işleri, dikişlerinin yanı sıra anne görmekteydi. Arada eskiden anneye kız kardeşin eğlencelerde ve törenlerde mutluluktan uçarak takmış oldukları, aileden kalma takıların satıldığı da oluyordu; Gregor bunu akşamları satış bedelleriyle ilgili konuşmalardan öğreniyordu. En büyük yakınma konusu ise, içinde bulunan koşullara göre çok büyük olan evden çıkmanın olanaksızlığıydı, çünkü Gregor'un nasıl taşınabileceğini düşünmek bile söz konusu değildi. Ama Gregor, bir taşınmayı engelleyen tek nedenin onu düşünmeleri ol-

madığını anlıyordu, çünkü onu birkaç hava deliği bulunan uygun bir sandıkla kolayca taşıyabilirlerdi; aileyi ev değiştirmekten alıkoyan asıl neden, içinde bulunulan derin ümitsizlik ve bütün tanıdık ve akraba çevresinde eş görülmemiş bir felaketin bu ailenin başına geldiği düşüncesiydi. Dünyanın yoksul insanlardan beklediklerini aile üyeleri sonuna değin yerine getirmekteydiler; baba, küçük banka memurlarına sabah kahvaltısı getiriyordu, anne yabancıların çamaşırları için kendini feda etmekteydi, kız kardeş ise müşterilerin buyruklarına göre tezgâhın arkasında koşturup duruyordu; ama ailenin gücü bundan fazlası için artık yeterli değildi. Ve annesiyle kız kardeşi babasını yatırdıktan sonra geri dönüp artık işlerini ellerine almaksızın yan yana, dahası yanak yanağa denebilecek kadar birbirlerine yakın oturduklarında; annesi Gregor'un odasını göstererek: "Şu kapıyı kapat, Grete," dediğinde ve yan odada annesiyle kız kardeşi gözyaşı dökerlerken, veya gözyaşı dökmeksizin bakışlarını masaya dikip otururlarken Gregor yeniden karanlıkta kaldığında, sırtındaki yara sanki yeni açılmış gibi acımaya başlıyordu.

Gregor günleri ve geceleri hemen hiç uyumaksızın geçirmekteydi. Kimi zaman kapı bir daha açıldığında, ailenin işlerini tıpkı eskiden olduğu gibi, yeniden eline almayı düşündüğü oluyordu; patron ve Müdür Bey, yardımcılar ve çıraklar, kafası epey ağır işleyen odacı, başka mağazalarda çalışan iki üç arkadaş, bir taşra otelinde odalara bakan bir kız, başka deyişle hoş ve silik bir anı, bir şapkacı dükkânında kasiyer olarak çalışan, Gregor'un ciddi olarak peşine düştüğü ama elini çabuk tutamadığı bir kız – bütün bu kişiler bir yabancılik veya unutulmuşluk atmosferiyle belirmektedir gözlerinin önünde; ama Gregor'a ve ailesine yardım edecek yerde, tümü de erişilmez bir yerlerdeydiler ve yitip gittiklerinde, Gregor

sevinliyordu. Ama sonra kendisi de ailesiyle ilgilenmek isteğini kesinlikle duymaz oluyor, ona kötü baktıklarından ötürü onlara yalnızca öfke duyuyordu, ve canının neyi çektiğini kendisinin de bilmemesine karşın, kilere nasıl girip de oradan, karnı aç olmasa bile payına düşeni nasıl alacağına ilişkin planlar yapıyordu. Kız kardeşi artık neyin Gregor'un özellikle hoşuna gideceğini düşünmek-sizin, sabahları ve öğlenleri dükkâna koşmazdan önce rasgele bir yiyeceği ayağıyla Gregor'un odasına itiyor, akşam ise yiyecekler tadılmış veya –en sık rastlanan durum olarak– olduğu gibi bırakılmış, hiç umursamadan bir süpürge darbesiyle yine dışarı atıyordu. Artık yalnızca akşamları ilgilendiği odayı toplama işi, onun yaptığından daha hızlı yapılamazdı. Kir, dalga dalga duvarlar boyunca uzanıyor, orada burada toz ve pislik topakları göze çarpıyordu. İlk zamanlar Gregor, kız kardeşi geldiğinde ona bir anlamda sitem etmek için, gidip özellikle böyle köşelerde duruyordu. Ama orada haftalarca kalsa bile kız kardeşinin düzeltmesini boşuna beklemiş olacaktı. Ortalığın pislüğünü Grete de onun kadar görüyordu ama Gregor'u öylece bırakmaya karar vermişti. Bu arada kendisi için çok yeni ve bütün aileyi etkilemiş olan bir duyarlılıkla, Gregor'un odasının toplanmasına kendisinden başka kimsenin karışmamasına dikkat ediyordu. Bir defasında annesi Gregor'un odasında büyük temizlik yapmıştı ve bunu ancak birkaç kova su harcayarak başarabilmişti –bu arada aşırı nem Gregor'un hastalanmasına yol açmıştı, bu nedenle kızgın ve hareketsiz, kanepenin üstüne yayılıp kalmıştı–; ama bu girişiminden ötürü cezasını bulmakta da gecikmemişti. Çünkü akşam kız kardeşi Gregor'un odasındaki değişikliği görür görmez, son derece ağır bir hakarete uğramışçasına oturma odasına koşmuş ve annenin ellerini yalvarırcasına havaya kaldırmasına karşın, bir ağlama nöbetine tutulmuştu; bu

durum karşısında büyükler –babası doğal olarak koltuğundan sıçramıştı– önce şaşkın ve çaresizlik içinde bakakalmışlardı; sonra onlar da harekete geçmişlerdi; babası sağında oturan karısını Gregor’un odasının temizlik işini kuzına bırakmadığı için suçlamıştı; solunda oturan kızma ise bağırarak, bir daha Gregor’un odasını temizlemesini yasakladığını söylemişti; anne, heyecandan artık kendini bile tanıyamayacak hale gelen kocasını yatak odasına sürüklemeye çalışmıştı; hıçkırıklarla sarsılan Grete, küçük yumruklarıyla masayı dövüp durmuştu; Gregor ise kapıyı kapatıp onu bu manzaradan ve gürültüden esirgemek kimsenin aklına gelmediği için öfkesinden yüksek perdeden tıslamaya koyulmuştu.

Ama dışarda çalışmaktan bitkin düşmüş olan kız kardeşi Gregor’a eskisi gibi bakmaktan artık bıkmış olsa bile, bu hiçbir zaman onun yerine annesinin geçmek zorunda olduğu anlamını taşııyordu ve aslında bu yüzden Gregor’un bakımsız kalması da gerekmezdi. Çünkü şimdi gündelikçi kadın vardı. Uzun yaşamı boyunca herhalde güçlü kemik yapısı sayesinde en kötü badireleri atlatabilmiş olan bu yaşlı dul kadın, aslında Gregor’dan tiksiniyordu. Bir defasında, öyle özellikle merak falan etmeksizin, tesadüfen Gregor’un odasının kapısını açmış ve tam anlamıyla gafil avlandığı için peşinden kovalayan kimsenin bulunmamasına karşın oraya buraya koşmaya başlayan Gregor’un görünüşü karşısında ellerini önüne kavuşturup hayretle bakakalmıştı. O günden beri sabahları ve akşamları kapıyı aralayıp Gregor’a şöyle bir bakmayı hiç unutmuyordu. Başlangıçta onu yanına da çağırılmış, bunu yaparken tatlı sözler olduğuna inandığı birtakım şeyler de söylemişti, örneğin “Gel bakalım buraya, ihtiyar bokböceği!” ya da “Şu ihtiyar bokböceğine de bakın!” gibi. Bu tür sözlere Gregor hiçbir yanıt vermiyor, kapı sanki hiç açılmamış gibi, olduğu yerde hare-

ketsiz kalıyordu. Bu gündelikçi kadının onu aklına estiği zaman saçma sapan rahatsız etmesine meydan verecek yerde, her gün odasını temizlemesini emretselerdi ya! Bir gün sabahın erken saatlerinde –belki de yaklaşmakta olan ilkbaharın habercisi şiddetli bir yağmur, camları dövmekteydi– gündelikçi kadın yine saçmalamaya başladığında çok kızan Gregor, sanki saldırıya hazırlanıyor-muşçasına ama ağır ve bitkinliğini açığa vuran bir tempoyla ona döndü. Fakat kadın korkacak yerde, kapının yakınındaki bir sandalyeyi havaya kaldırmakla yetindi ve ağzı iyice açık olarak duruşuna bakıldığında niyeti, yani ağzını ancak elindeki sandalye Gregor’un sırtına indiği zaman kapayacağı açıkça belli oluyordu. Gregor yeniden döndüğünde: “Demek daha fazla yaklaşmayacaksın, öyle mi?” diyerek sandalyeyi sakın bir ifadeyle yine köşeye bıraktı.

Gregor artık neredeyse bir şey yemez olmuştu. Ancak hazırlanmış olan yemeğin yanından rastlantı sonucu geçtiğinde, oyalanmak için ağzına bir lokma alıyor, saatlerce ağzında tutuyor, sonra çoğunlukla tükürüp atıyordu. Önceleri kendisini yemekten uzaklaştıran şeyin odasından ötürü duyduğu üzüntü olduğunu sandı ama özellikle odasındaki değişikliklere çok kısa zamanda alışiver-mişti. Evdekiler başka yerlere konamayan şeyleri onun odasına tıkmayı alışkanlık haline getirmişlerdi ve evin bir odası üç adama kiralanmış olduğundan, bu tür eşyaların sayısı epey kabarıktı. Bu ciddi görünümlü adamlar –Gregor bir defasında bir kapı aralığından adamların üçünün de uzun sakallı olduğunu görmüştü– yalnız odalarında değil, evin her yerinde, özellikle de mutfakta her şeyin düzenli olması konusunda çok titizdiler. Gereksiz ötebe-riyi, hele bunlar bir de kirli olurlarsa, asla istemiyorlardı. Ayrıca kendilerine gerekli eşyanın çoğunu da beraberle-rinde getirmişlerdi. Bu nedenle satılsa para etmeyecek

ama ailenin atmak da istemediği bir sürü ıvır zıvır ortada kalmıştı. Bütün bunlar Gregor'un odasına dolduruldu. Mutfaktaki kül sandığı ve çöp tenekesi de aynı odaya taşınmıştı. Hep acelesi olan gündelikçi kadın, eline o anda işine yaramayan ne geçerse Gregor'un odasına atıveriyordu; neyse ki Gregor çoğu kez yalnızca atılacak nesneyi ve onu tutan eli görüyordu. Belki de gündelikçi kadının niyeti, zamanla ve fırsat bulduğunda oraya tıktıklarını yeniden almak veya topunu birden atmaktı; ama gerçekte atılanlar atıldığı yerde kalıyordu; kimi zaman Gregor aralarında dolanıp bu döküntüleri yerlerinden oynatıyordu, önceleri sürünecek yeri kalmadığından bu işi zorunlu olarak yapmaktaydı; sonraları bu işi gittikçe daha eğlendirici bulmaya da başladı; ne var ki bu tür gezintilerin ardından kendini ölesiye yorgun ve üzgün hissediyor, yine saatlerce yerinden kıınılamıyordu.

Oda kiralayan adamlar bazen akşam yemeklerini de evde, ortak oturma odasında yediklerinden, oturma odasının kapısı bazı akşamlar kapalı kalıyordu; ama Gregor kapının açılmasından çok rahat feragat edebiliyordu, zaten kapının açık bırakıldığı kimi akşamlar bu fırsattan yararlanmamış, aile farkına varmaksızın odasının en karanlık köşesine çekilip yatmıştı. Ama bir defasında gündelikçi kadın oturma odasının kapısını biraz açık bırakmıştı; kapı, akşam adamlar gelip odada ışık yakıldığı zaman da açık kaldı. Adamlar masanın bir zamanlar annesi, babası ve Gregor'un oturmuş oldukları bölümüne oturdular, peçetelerini açıp bıçakları ve çatalları hemen ellerine aldılar. Hemen ardından Gregor'un annesi elinde bir et tabağıyla kapıda belirdi, onu tepeleme patates dolu bir tabakla kız kardeşi izliyordu. Yemeklerin dumanı tütmekteydi. Adamlar yemeğe başlamazdan önce denetlemek istiyorlarmışçasına önlerine tutulan servis tabaklarına eğilmişlerdi ve gerçekten de ortada oturan,

görünüşe bakılırsa ötekilerin otorite saydıkları adam, servis tabağından almadan önce etten bir parça kesti, herhalde yeterince yumuşak mı, yoksa mutfağa geri mi gönderilmeli diye bakmak istiyordu. Sonuçtan memnundu ve onu heyecanla izlemiş olan anneyle kızı rahatlayarak gülümsemeye başladılar.

Aile, yemeklerini mutfakta yemekteydi. Buna karşın baba, mutfağa gitmeden önce oturma odasına girdi ve kasketi elinde, eğilerek masayı dolandı. Adamlar da ayağa kalktılar ve sakallarının arasından bir şeyler mırıldandılar. Sonradan yalnız kaldıklarında, yemeklerini hiç konuşmaksızın yediler. Sofradan yükselen tabak çanak sesleri arasında adamların yiyecekleri ezen dişlerinin hep duyulması, tuhaf geldi Gregor'a, sanki böylece ona, insanın yemek yiyebilmesi için dişleri gereksindiğini, dişsiz olduktan sonra en güzel çenelerin bile bir işe yaramayacağını göstermek istiyorlardı. "Yemek istiyorum," dedi Gregor kendi kendine üzüntü içinde, "ama onların sofrasındakileri değil. Nasıl da besleniyorlar, ben ise burada ölüyorum!"

Tam da o akşam –Gregor onca zaman boyunca keman sesi duyduğunu anımsamıyordu– mutfaktan kemanın sesi geldi. Adamlar yemeklerini bitirmişlerdi; ortada oturan, bir gazete çıkarmış, ötekilere de birer sayfa vermişti ve şimdi üçü arkalarına dayanmış, hem gazete okuyorlar, hem de purolarını tütürüyorlardı. Keman sesi duyulunca dikkat kesildiler, yerlerinden kalktılar, ayaklarının ucuna basarak holün kapısına değin gittiler ve orada birbirlerine yapışıp durdular. Geldikleri mutfaktan duyulmuş olmalıydı herhalde, çünkü baba: "Beyler keman çalınmasından rahatsız mı oldular acaba? İsterlerse hemen son verebiliriz!" diye seslendi. "Tam aksine," dedi adamların ortancası, "acaba küçükhanım yanımıza gelip çalmak istemezler mi, çünkü bu oda çok rahat?" Baba,

sanki kemanı çalan kendisiymiş gibi: "Rica ederim, memnuniyetle," diye karşılık verdi. Adamlar odaya geri döndüler ve beklemeye başladılar. Hemen sonra da baba nota sehpasıyla, anne notalarla, kız kardeş de kemanıyla odaya girdiler. Kız sakın sakın çalması için gerekli tüm hazırlıkları yaptı; daha önce hiç oda kiralamamış olan ve bu nedenle de konuklarına nezaket göstermeyi iyice abartan anneyle baba, her zaman oturdukları koltuklara bile oturmaya cesaret edemediler; baba, sağ elini önü kapalı üniforma ceketinin iki düğmesi arasına sokarak kapıya dayandı; anneye ise adamlardan biri bir koltuk verdi ve koltuk adamın rasgele bıraktığı yerde kaldığı için, kadın da kenarda kıyıda bir yere oturmuş oldu.

Kız kardeş keman çalmaya başladı; anneyle baba bulundukları yerden kızlarının el hareketlerini dikkatle izliyorlardı. Kemanın çekiciliğine kapılan Gregor, biraz daha öne çıkmaya cesaret etmişti ve başı oturma odasına girmişti bile. Son zamanlarda başkalarını bu denli az düşünmesine hemen hiç şaşmıyordu; eskiden düşünceli oluşuyla gururlanırdı. Oysa özellikle şimdi kendini gözden saklamak için daha çok nedeni vardı, çünkü odanın her yanını kaplayan ve en küçük bir harekette uçuşan tozdan ötürü kendisi de baştan aşağı toza bulanmıştı; sırtında ve gövdesinin yan taraflarında tüyler, kıllar ve yemek artıklarını da beraberinde sürüklemekteydi; her şeye karşı umursamazlığı, artık eskiden olduğu gibi günde birkaç kez sırtüstü yere yatıp halıya sırtını sürtmesine boş verdirtecek denli büyüktü. Ve bu durumuna karşın, oturma odasının tertemiz döşemesinde biraz ilerlemekten çekinmemişti.

Öte yandan ona dikkat eden de yoktu. Aile, kendini tümüyle kemana kaptırmıştı; adamlara gelince, onlar önceleri elleri pantolon ceplerinde, nota sehpasının arkasında ve bütün notaları görebilecek kadar yakınında

durmuşlardı ki, bu durum hiç kuşkusuz kızı rahatsız edecekti; ama adamlar kısa süre sonra alçak sesle konuşarak ve başları önlerinde pencereye doğru çekilmişler, babanın kaygılı bakışları arasında orada kalmışlardı. Görünüşlerinden, güzel veya eğlendirici bir keman dinleyecekleri varsayımında düş kırıklığına uğradıkları, dinlemekten bıktıkları ve salt nezaketlerinden ötürü ses çıkarmadıkları açıkça belliydi. Özellikle tümünün de içtikleri puroların dumanlarını burunlarından ve ağızlarından üfleyiş biçimleri, çok sinirli olduklarını gösteriyordu. Oysa kız çok güzel çalmaktaydı. Başını yana eğmişti, bakışlarını notalarda hem sinayarak, hem de hüznle gezdirdiyordu. Gregor biraz daha ilerledi ve kız kardeşinin bakışlarıyla karşılaşmak ümidiyle, başını yere yapıştırdı. Müzikten bu denli etkilendiğine göre, bir hayvan mıydı gerçekten? Gregor, kendisini o bilmediği ama özlemini çektiği besine götürecek yolun önünde açıldığını duyar gibi olmuştu. Kız kardeşinin yanına değin gidip eteğinden çekmeye, böylece de ona kemanını alıp kendi odasına gelmesini, çünkü buradakilerin hiçbirinin onun değerini kendisi kadar bilmediğini söylemeye kararlıydı. Kız kardeşini artık, en azından kendisi yaşadığı sürece, hiç odasından dışarıya bırakmayacaktı; korkutucu görünüşü ilk kez işe yarayacaktı; odasının bütün kapılarına aynı zamanda yetiyecek ve saldırganları kovacaktı; kız kardeşi ise zorla değil ama kendi isteğiyle odasında kalacaktı; kanepede yanına oturup kulağını ona yaklaştıracaktı ve Gregor da ona, kendisini konservatuvara göndermeye kesin kararlı olduğunu, bu felaket araya girmeseydi kararını geçen Noel'de –Noel geride kalmıştı herhalde, değil mi?– itirazlara aldırmaksızın ötekilere bildirmiş olduğunu açıklayacaktı. Bu açıklamadan sonra kız kardeşi duygulanarak gözyaşlarına boğulacaktı ve Gregor da onun omuzlarına değin doğrulacak, işe gitmeye baş-

ladığından bu yana yakalık veya bant takmadığı boynundan öpecekti.

Adamların ortancası babaya: "Bay Samsa!" diye seslendi ve başkaca bir şey söylemeksizin işaretparmağıyla ağır ağır ilerleyen Gregor'u gösterdi. Keman sustu, ortanca adam önce başını sallayarak arkadaşlarına gülümse-di ve sonra bakışlarını yeniden Gregor'a çevirdi. Görünüşe bakılırsa baba, Gregor'u kovalayacak yerde önce adamları yatıştırmayı daha gerekli buluyordu, oysa adamlar aslında hiç de ürkmemişlerdi ve Gregor onları kemandan daha çok eğlendirir gibiydi. Baba adamlara doğru koştu ve bir yandan açık kollarıyla onları odalarına dönmeleri için zorlarken, bir yandan da gövdesiyle Gregor'u görmelerini engellemeye çalıştı. Adamlar bu kez gerçekten biraz kızmışlardı; ama babanın davranışına mı kızmışlardı, yoksa bilmeden Gregor gibi bir oda komşularının bulunduğunu şimdi öğrenmelerine mi, belli değildi. Babadan açıklama istiyorlardı, kollarını havaya kaldırıyor, sinirli sinirli sakallarını çekiştiriyor ve ağır ağır odalarına doğru çekiliyorlardı. Bu arada kız kardeş, keman çalışının ansızın kesilmesi nedeniyle içine düştüğü ne yapacağını şaşırmışlık durumundan kurtulmuş, bir süre kemanı ve yayı tembel tembel aşağı sarkan elinde tuttuktan ve sanki hâlâ çalışıyormuşçasına notalara bakmayı sürdürdükten sonra, kendini hemen toparlamış, ciğerlerinin olanca gücüyle çalışmasına karşın yine de soluk almakta güçlük çekerek hâlâ koltuğunda oturan annesinin kucağına kemanını bıraktıktan sonra, yan odaya koşmuştu; bu arada üç kiracı, babanın zorlaması nedeniyle aynı odaya eskisinden daha hızlı yaklaşmaktaydılar. Kızın becerikli elleri yorganları ve çarşafı yataklardan havalandırdı ve düzene soktu. Adamlar daha odaya varmazdan önce Grete yatakları yapma işini bitirmiş ve odadan çıkmıştı. Baba inadına yine o denli yenilmişti ki,

kiracılarına ne olursa olsun göstermekle yükümlü bulunduğu saygıyı tümüyle unutmuştu. Adamları, ortanca olanı oda kapısında ayağını büyük bir gümbürtüyle yere vurup da onu böylece durdurana değin itti. "Hemen bildirmek isterim ki," dedi adam, bu arada bakışlarıyla anneyi ve kız kardeşi de aramıştı, "bu evdeki ve bu ailedeki iğrenç koşullar nedeniyle" -bu arada ani bir kararla yere de tükürdü- "odama ait kira sözleşmesini bu andan geçerli olmak üzere feshediyorum. Burada kalmış olduğum günler için de doğal olarak tek kuruş ödeyecek değilim, buna karşılık size gerekçesi -bana inanın ki- çok kolay bulunabilecek taleplerle çıkıp çıkmayacağımı da düşüneneğim." Sustu ve bir şey bekliyormuşçasına önüne baktı. Gerçekten de öteki iki arkadaşı hemen onu izlediler: "Biz de derhal kirayı feshediyoruz." Bunun üzerine ilk konuşan adam, kapının tokmağına sarıldı ve kapıyı büyük bir gürültüyle çarparak kapattı.

Baba, çevreyi yoklayan elleriyle ve yalpa vurarak koltuğına doğru ilerleyip kendini bıraktı; sanki normal akşam şekerlemesi için yerleşir gibiydi ama hiç desteksiz kalmış gibi gözüken kafasını şiddetle sallayışı, kesinlikle uyumadığını gösteriyordu. Bütün bunlar olup biterken Gregor, kiracıların onu görmüş oldukları yerde hareketsiz kalmıştı. Planının başarısızlıkla sonuçlanması yüzünden uğradığı düş kırıklığı ve belki bir de çok zaman aç kalması yüzünden bitkin düşmüş olması, hareket etmesini tümüyle engelliyordu. Birkaç saniye sonra kendi başında patlayacak bir fırtınanın gelmesine aşağı yukarı kesin gözüyle bakıyor ve bekliyordu. Annesinin titreyen parmaklarının arasından kayıp kucağından yere düşen ve yankılanan bir ses çıkartan kemandan bile ürkmedi.

Kız kardeşi: "Sevgili babacığım ve anneciğim," dedi ve sözlerine bir giriş olmak üzere elini masaya vurdu, "bu böyle süremez artık. Siz bunu anlamıyor olsanız bi-

le, ben anlıyorum. Bu hilkat garibesinin önünde kardeşimin adını ağzıma almak istemediğim için, yalnızca diyorum ki ondan kurtulmaya çalışmalıyız. Ona bakmak ve dayanmak için elimizden ne geliyorsa yaptık, sanırım bu konuda kimse bize en küçük bir suçlamada bile bulunamaz.”

“Söylediklerinde bin kez haklı,” dedi baba kendi kendine. Hâlâ yeterince soluk alamayan anne, ağzına tuttuğu eline, gözlerinde anormal bir bakışla boğuk boğuk öksürmeye koyuldu.

Kız annesine koştı ve alnını tuttu. Babanın kafasında kızının sözleri üzerine daha somut düşünceler belirmiş gibiydi, yerinde doğrulmuş, kiracıların akşam yemeğinden sonra masada kalan tabakların arasında duran odacı kasketiyle oynuyor ve arada sırada hareketsiz yatan Gregor’a bakıyordu.

“Ondan kurtulmaya çalışmalıyız,” dedi kız, bu kez yalnızca babasına söylemişti, çünkü annesi öksürmekten hiçbir şey duymuyordu, “yoksa ikinizin de ölümüne neden olacak, görür gibiyim bunu. İnsan bizler gibi çalışmak zorunda olunca, evde bu bitip tükenmez işkenceye katlanamaz. Artık ben de katlanamıyorum.” Ve o denli ağlamaya başladı ki, gözyaşları annesinin yüzüne aktı, kız mekanik el hareketleriyle onun yüzündeki yaşları sildi.

“İyi ama yavrum,” dedi babası acıyarak ve dikkati çeken bir sevecenlikle, “ne yapabiliriz ki?”

Kız ağlarken biraz önce kendine duyduğu güvenin yerini almış olan çaresizlik duygusunun belirtisi olarak, omuzlarını kaldırdı.

“Bizi anlayabilseydi eğer,” dedi baba, yarı soru sorar gibi; kız ağlamasının arasında böyle bir şeyin düşünülemeyeceğini işaret etmek için elini şiddetle salladı.

“Bizi anlayabilseydi eğer,” diye yineledi baba, ve

gözlerini kapatarak kızının böyle bir şeyin olanaksızlığına ilişkin düşüncesini benimsedi, "o zaman belki de uzlaşabilirdik onunla. Ama bu durumda..."

"Buradan gitmeli," diye bağırdı kız kardeş, "tek çare bu, baba. Ama onun Gregor olduğu düşüncesini kafandan atman gerek. Bizim asıl felaketimiz, bunca zaman bu düşünceye inanmış olmamız. Fakat o nasıl Gregor olabilir ki? Gregor olsaydı eğer, insanların böyle bir hayvanla birlikte yaşamalarının olanaksızlığını çoktan anlar ve kendiliğinden çıkıp giderdi. O zaman bir erkek kardeşimiz ve oğlumuz olmazdı; ama yaşamayı sürdürür, onun da anısını onurla korurduk. Şimdi ise bu hayvan peşimizi bırakmıyor, kiracılarımızı kovuyor, görünüşe bakılırsa bütün evi kendisi kullanmak ve bizi dışarı atmak istiyor. Bak baba, görüyor musun?" diye bağırdı ansızın. "Yine başlıyor!" Ve Gregor'un hiç anlamadığı bir korku nöbetine yakalanan kız kardeşi, annesini bile bıraktı, sanki Gregor'un yakınında kalacağına annesini gözden çıkarmayı yeğliyormuş gibi, annesinin koltuğunu açıkça itti ve koşup babasının arkasına sığındı; yalnızca kızının davranışı nedeniyle heyecana kapılmış olan babası da ayağa kalkmıştı ve kızını korumak istercesine, kollarını onun önünde yarı havaya kaldırmıştı.

Ama herhangi bir kimseyi ve hele kız kardeşini korutmak, Gregor'un aklının ucundan bile geçmiyordu. Yalnızca odasına geri gitmek için dönmeye başlamıştı, o kadar; ama acı çektiğinden ötürü güç dönüşlerde başından destek almak zorunda kaldığından, bu arada da başını çoğu kez kaldırıp yere vurduğundan hareketleri dikkati çekiyordu. Durdu ve çevresine bakındı. Görünüşe göre iyi niyeti anlaşılmıştı; duyulan salt bir anlık bir korku olmuştu. Şimdi ise herkes suskundu ve üzüntülü bakışlarını Gregor'a dikmişlerdi. Anne bacaklarını öne uzatıp bi-tiştirmiş, koltuğunda yatmaktaydı, gözleri bitkinlikten

neredeyse kapanmak üzereydi; babayla kızı yan yana oturuyorlardı; kız, eliyle babasının boynuna sarılmıştı.

"Belki şimdi dönmeme ses çıkarmazlar artık," diye düşündü Gregor, ve çabalarına yeniden başladı. Harcadığı büyük çaba nedeniyle sesli solumasını bastırıyordu, ayrıca zaman zaman da dinlenmek zorunda kalıyordu. Onu zorlayan yoktu şimdi, her şeyi kendi yapsın diye bırakmışlardı. Dönüşünü tamamladıktan sonra, hemen dosdoğru odasına yöneldi. Odasıyla arasında bunca uzaklık oluşuna şaşıtı ve zayıf haliyle çok kısa bir süre önce aynı yolu, neredeyse hiç farkına varmaksızın nasıl aştığına akıl erdiremedi. Hep elinden geldiğince hızlı sürünmekten başka bir şey düşünmediğinden, ailesinden onu rahatsız edecek hiçbir söz veya ses gelmediğine hemen hiç dikkat etmiyordu. Ancak kapıya varmasından sonra başını çevirdi ama tam yapamadı bunu, çünkü boynunun tutulduğunu hissediyordu, yine de arkasından hiçbir şeyin değişmemiş olduğunu görebildi, yalnızca kız kardeşi ayağa kalkmıştı. Gregor'un son bakışı, şimdi tamamen uyumuş olan annesinin üstünde gezindi.

Daha odasına henüz girmişti ki, kapı acele kapatıldı, sürgülendi ve kilitlendi. Arkasındaki ani gürültüden korkan Gregor'un minik bacakları ikiye katlanıverdi. Bu denli acele davranan, kız kardeşiydi. Önce ayağa kalkıp beklemişti, sonra hiç ses çıkarmaksızın öne atılmıştı, Gregor onun geldiğini hiç duymamıştı ve "Nihayet!" diye seslendi kız kardeşi annesiyle babasına, anahtarı kilidin içinde çevirirken.

Gregor kendi kendine: "Peki şimdi ne olacak?" diye söylenerek karanlıkta çevresine bakındı. Kısa zamanda, artık hiç kıınıldayamadığını anladı. Buna şaşırmadı, aslında o zamana değin bu incecik bacakçıklarla gerçekten hareket edebilmiş olmasını tuhaf buldu. Bunun dışında, kendini bir ölçüde rahat hissediyordu. Gerçi tüm gövdesi

ağrılar içindeydi ama Gregor'a bu ağrılar gittikçe hafifliyormuş ve sonunda tamamen geçecekmiş gibi geliyordu. Sırtındaki çürümüş elmayla, çevresindeki üstü tümüyle yumuşak toz kaplı, iltihaplanmış bölgeyi artık neredeyse hiç hissetmiyordu. Düşünceleri yeniden ailesine yöneldiğinde duygulanıyor, içinde sevgi duyuyordu. Ortadan kaybolması gerektiğini belki kız kardeşinden bile daha ciddi düşünmekteydi. Saat kulesinde sabahın üçü vurulana değin bu bomboş ve huzur verici düşünceler içerisinde kaldı. Pencereilerin dışındaki dünyanın aydınlanmaya başladığını da görebildi. Sonra başı, elinde olmaksızın tamamen önüne düştü ve zayıf soluğu, burun deliklerinden son kez çıktı.

Sabah erken saatte gündelikçi kadın geldiğinde –güçlü oluşundan ve acelesinden ötürü, onca kez böyle yapmaması söylenmiş olduğu halde bütün kapıları öyle bir çarpardı ki, o geldikten sonra evin hiçbir yerinde artık sakin bir uyku düşünülemezdi–, Gregor'a yaptığı her günkü kısa sabah ziyareti sırasında önce olağandışı bir şey göremedi. Gregor'un mahsustan öyle hareketsiz yattığını ve hakaret görmüş gibi davrandığını düşündü; ondan akıl ürünü her türlü davranışı bekliyordu. Rastlantı sonucu uzun saplı süpürge o anda elinde olduğundan, kapıda durduğu yerden Gregor'u gıdıklamaya çalıştı. Bundan da hiçbir sonuç alamayınca öfkelenildi ve Gregor'u biraz itti; ancak onu hiçbir direnişle karşılaşmaksızın bulunduğu yerden oynatınca uyandı. Gerçek durumu hemen anlayınca gözleri fal taşı gibi açıldı, kendi kendine bir ısıklık çaldı; ama fazla oyalanmadı ve yatak odasının kapısını hızla açıp içerinin karanlığına doğru yüksek sesle bağırdı: "Bakın, bakın, gebermiş! Orada yatıyor işte, kuyruğu tamamen titretmiş!"

Samsa çifti yataklarında doğrulup oturmuşlardı ve gündelikçi kadının verdiği habere akılları ermezden

önce, kadının bağırması yüzünden kapıldıkları ani korkuyu bastırmaya çalıştılar. Ama sonra her biri kendi tarafından olmak üzere, acele yataktan indiler, Bay Samsa yorganı omuzlarına aldı, Bayan Samsa yalnızca geceliğiyle kalkmıştı; böylece Gregor'un odasına yürüdüler. Bu arada kiracılar geldiğinden beri Grete'nin yattığı oturma odasının da kapısı açılmıştı; Grete sanki hiç yatağa girmemiş gibi, tepeden turnağa giyinikti, solgun yüzü de hiç uyumadığını kanıtlar gibiydi. "Ölmüş mü?" dedi Bayan Samsa, soran bakışlarını gündelikçi kadına doğrultarak, oysa her şeyi kendisi denetleyebilir ve durumu denetlemeden de anlayabilirdi. "Öyle sanırım," dedi kadın ve kanıtlamak için Gregor'un ölüsünü süpürgeyle biraz daha yana itti. Bayan Samsa süpürgeyi geri çekmek istermiş gibi yaptıysa da, vazgeçti. "O halde," dedi Bay Samsa, "şimdi Tanrı'ya şükredebiliriz." İstavroz çıkardı ve üç kadın da onun gibi yaptılar. Ölüden gözünü hiç ayırmayan Grete: "Bakın, ne kadar zayıfmış. Zaten uzun zamandır hiçbir şey yemedi. Yiyecekler verildiği gibi kalıyordu," dedi. Gerçekten de Gregor'un bedeni tamamen yamyassı ve kupkuruydu, artık bacakçıklarının üstünde durmadığından ve ortalıkta dikkati çekecek başkaca bir şey de bulunmadığından, bu durum ancak şimdi fark edilebiliyordu.

"Grete, biraz yanımıza gel," dedi Bayan Samsa dudaklarında hüznü bir gülümsemeyle ve Grete başını çevirip ölüye bakmayı unutmaksızın, annesiyle babasının arkasından onların yatak odasına yürüdü. Gündelikçi kadının kapıyı kapattı ve pencereyi tamamen açtı. Sabahın erken saati olmasına karşın taze havaya ılık bir esinti de karışmıştı. Artık martın sonu gelmişti. Üç adam, odalarından çıktılar ve şaşkınlıkla kahvaltılarını aradılar; onları düşünen olmamıştı. "Kahvaltı nerede?" diye sordu ortanca adam asık suratla gündelikçi kadına. Kadın ise

parmağını dudaklarına götürdü, acele hareketlerle ve konuşmaksızın, adamlara Gregor'un odasına gelmelerini işaret etti. Adamlar gerçekten geldiler ve sonra elleri biraz eskimiş olan ceketlerinin ceplerinde, şimdi tamamen aydınlanmış olan odada Gregor'un ölüsünün çevresinde durdular.

Tam o anda yatak odasının kapısı açıldı ve Bay Samsa üstünde üniformasıyla gözüktü, bir kolunda karısı, öbür kolunda da kızı vardı. Hepsi biraz ağlamış gibiydiler; Grete arada sırada yüzünü babasının koluna bastırıyordu.

Bay Samsa: "Evimi derhal terk edin!" dedi ve karısıyla kızını bırakmaksızın kapıyı gösterdi. "Ne demek istediniz?" dedi ortanca adam biraz şaşkın ve dudaklarında yılışık bir gülümsemeyle. Öteki ikisi ellerini arkalarına götürmüşlerdi ve büyük ama kendileri için olumlu sonuçlanacak bir tartışmayı sevinçle bekler gibi, sürekli birbirlerine sürtünüyorlardı. Bay Samsa: "Ne dediysem, onu," diye yanıt verdi ve kolundakilerle birlikte kendisiyle konuşan adama doğru yürüdü. Adam önce bir şey söylemedi ve sanki olaylar kafasının içinde yeni bir düzene giriyormuş gibi, bakışlarını yere dikti. Sonra: "O halde gidelim," dedi ve Bay Samsa'ya baktı; ansızın egemenliği altına girdiği bir alçakgönüllülükle, bu karar için bile yeni bir onay bekler gibiydi. Bay Samsa, iri iri açılmış gözleriyle birkaç kez başını evet anlamında sallamakla yetindi. Bunun üzerine adam hemen uzun adımlarla hole gitti; deminden beri artık ellerini hiç kıpırdatmaksızın dinlemekte olan arkadaşları, neredeyse sıçrayarak onu izlediler, sanki Bay Samsa'nın onlardan önce hole girip liderleriyle bağlantılarını kesmesinden korkuyorlardı. Holde üçü de vestiyerden şapkalarını, bastonluktan da bastonlarını aldılar, konuşmaksızın başlarını eğip selam verdiler ve evden çıktılar. Bay Samsa yersizli-

gi hemen belli olan bir kuşkuyla, yanında karısı ve kızı olduğu halde daire kapısının önüne çıktı; hepsi birden merdivenin korkuluğuna dayanıp üç adamın ağır adımlarla ama hiç durmaksızın uzun merdivenden aşağı inişlerini izlediler; adamlar her katta merdiven sahanlığının belli bir dönemecinde görünmez oluyor, birkaç saniye sonra yine ortaya çıkıyorlardı; onlar aşağı indikçe Samsa ailesinin onlara duyduğu ilgi de azalmaktaydı ve bir kasp çırağı, çiğindirliğiyle ve kendini beğenmiş bir edayla önce adamlara doğru, sonra da onları geride bırakıp yukarılara ilerlediğinde Bay Samsa, yanındakilerle birlikte daha fazla zaman yitirmeksizin korkuluktan ayrıldı; hepsi birden artık rahatlamış gibi evlerine döndüler.

O günü dinlenmeye ve gezmeye ayırma kararına vardılar; çalışmalarına böyle bir ara vermeyi yalnız hak etmekle kalmayıp kesinlikle gereksinmekteydiler de. Ve böylece masanın başına geçip özür dileyen üç mektup yazdılar, Bay Samsa müdürlüğüne, Bayan Samsa kendisine sipariş veren kimseye, Grete de çalıştığı dükkânın sahibine yazmıştı. Mektuplar yazılırken gündelikçi kadın, gideceğini söylemek üzere içeri girdi, çünkü sabah yapılacak işleri bitirmişti. Mektup yazanlar önce kadına bakmaksızın, tamam anlamında başlarını sallamakla yetindiler ama kadın yine de gitmeyince, öfkeyle başlarını kaldırıp baktılar. "Ne var?" diye sordu Bay Samsa. Gündelikçi kadın, gülümseyerek kapıda durmaktaydı, sanki aileye verilecek büyük bir müjdesi vardı ama bunu ancak iyice üstüne düştükleri takdirde verecekti. Şapkasının üstünde neredeyse dimdik duran ve kadın işe başladığından bu yana Bay Samsa'nın sinirine dokunmuş olan küçük devekuşu tüyü, hafiften her yöne doğru sallanmaktaydı. "İstediğiniz nedir?" diye sordu Bayan Samsa, kadının evde en çok saydığı kişi, oydu. "Şey," diye karşılık verdi kadın; gülmekten neredeyse konuşamayacaktı,

“yani şu yan odadaki şeyin buradan nasıl çıkarılacağını düşünmenize gerek yok diyecektim. O iş tamam.” Bayan Samsa ile Grete, sanki yazmaya devam etmek istiyormuş gibi yeniden mektuplarına eğildiler; gündelikçi kadının şimdi her şeyi ayrıntılarıyla anlatacağını anlayan Bay Samsa, elini uzatarak kararlı bir ifadeyle bunu yapmasına engel oldu. Kadın, anlatmasına izin verilmeyince acelesi olduğunu anımsadı ve alındığını açıkça belli ederek: “Herkes e iyi günler,” diye bağırdı, hızla geri döndü ve müthiş bir kapı çarpmasıyla evden ıktı.

“Akşam bunun işine son verilecek,” dedi Bay Samsa; ama ne kızından, ne de karısından bir yanıt aldı, çünkü gündelikçi kadın annenin ve kızın henüz kavuştukları huzuru kaçırmış gibiydi. İki si yerlerinden kalktılar, pencereye gittiler ve birbirlerine sarılıp orada durdular. Bay Samsa, koltuğundan kalkmaksızın onlara döndü ve karısıyla kızını bir süre sessizce izledi. Sonra seslendi: “Gelin artık buraya. Eski yi de unutun artık. Ve biraz da beni düşünün.” Karısıyla kızı hemen ona koştular, sarılıp okşadılar ve mektuplarını çarçabuk bitirdiler.

Daha sonra , aylardan beri ilk kez evden birlikte çıktılar ve tramvaya binip kent dışına, açıklıklara gittiler. İçinde yalnız onların bulunduğu vagonun her yanı güneşin sıcak ışıklarına boğulmuştu. Koltuklarında rahat rahat arkalarına dayanarak gelecekteki olasılıkları konuştular ve yakından incelendiğinde, bu olasılıkların hiç de kötü olmadığı ortaya çıktı, çünkü üçünün de çalıştıkları işler –bu konuda birbirlerine henüz hiçbir şey sormamışlardı–, son derece uygundu ve özellikle sonrası için çok şeyler vaat etmekteydi. O an için durumlarında düşünülebilecek en ileri ölçüdeki iyileşme, bir ev değiştirmeyle kolaylıkla sağlanabilirdi; artık şimdi oturdukları, Gregor’un bulmuş olduğu evden daha küçük ve ucuz ama daha iyi bir yerde ve daha kullanışlı bir eve geçmek istiyorlardı.

Böyle konuşurlarken kızlarına bakan Bay ve Bayan Sam-
sa, ikisi de hemen hemen aynı anda olmak üzere, Gre-
te'nin, yanaklarını soldurmuş olan onca sıkıntıya karşın,
son zamanlarda ne kadar güzel ve dolgun vücutlu bir kı-
za dönüşmüş olduğuna dikkat ettiler. Daha sessizleşerek
ve neredeyse farkına varmaksızın bakışlarıyla anlaşılarak,
kızları için artık uygun bir koca aramanın zamanının da
geldiğini düşündüler. Ve yolculuklarının sonunda ara-
larından ilk olarak kızları ayağa kalkıp da dipdiri bede-
niyle gerindiğinde, bu onlara yeni düşlerinin ve iyi niyet-
lerinin bir tür onaylanışı gibi geldi.

Dönüşüm'e sonsöz

Dönüşüm için bir sonsöz, bu satırlardakinden çok farklı kaleme alınabilirdi. Örneğin Kafka'nın yaşamının ayrıntıları üzerine bugüne değin yazılmış yüzlerce incelemenin küçük bir bölümünden olsun yararlanılarak, başta Gregor Samsa olmak üzere, *Dönüşüm*'deki tiplerle Kafka'nın kişiliği arasında bağlantılar kurulabilirdi, daha doğrusu, zaten kurulmuş olan bağlantılar aktarılabilirdi; Kafka'nın din, Yahudilik vb. konularındaki eğilim ve görüşlerinin bu anlatıya nasıl yansımış olduğu sergilenebilirdi, buna benzer daha çok çeşitli çabalara girişilebilirdi. Gerçekten de Kafka üzerine yazılıp çizilenler konusunda günümüzden geriye baktığımızda, ağır basan görünüm hâlâ böyledir. Kafka'nın yaşamında ve eserlerinde "baba" ögesinin oynadığı rol üzerine yapılan araştırmaların sayısı, bu yazarı içinden geldiği toplumun ve başında yer aldığı çağın koşulları doğrultusunda inceleme konusu yapan araştırmaların sayısından çok fazladır. Kafka'nın gerçek yaşamında kadınlarla olan ilişkisi, çok sayıda eseri için neredeyse bir anahtar sayılmıştır ve sayılmaktadır. Yine bu bağlamda olmak üzere, Kafka'yı –çoğunlukla varsayılan!– dini görüşlerini temel alarak aydınlatmaya çalışan araştırmaların sayısı da küçümsenebilecek gibi değildir.

Durum, güncesi ve mektupları gibi, doğrudan Kafka'nın kaleminden çıkma kaynaklar bakımından da farklı değildir. Başka deyişle, bu kaynakların bilgilendirme ve aydınlatma bakımından ancak ikincil diye nitelendirilebilecek işlevlerine kimi zaman Kafka'nın yazın metinlerini geride bırakan, o metinleri

egemenlik altına alan bir ağırlık tanınmış, birincilerle ikinciler arasında doğrudan bağlantı kurulmuştur.

Ve, kurulmaktadır.

Ernst Fischer, *Franz Kafka*¹ başlıklı denemesinin başlarında şöyle der:

“Yapılması gereken şey, Franz Kafka’yı aziz ilan edilmekten korumak; en az bunun kadar önemli bir iş de, Kafka’yı dogmatik aşırılıklara kayanlar karşısında savunmak. Bir aziz değildi Kafka, aziz olmanın çok ötesindeydi. Bir büyük yazardı. Yapıtları da bir çağın son modası olmanın çok ötesindedir; doğrudan dünya yazınıdır.”

Ernst Fischer’in sözünü ettiği dogmatik aşırılıklar arasında, hiç kuşkusuz bu yazının girişinde sözünü ettiğimiz noktalar da yer almaktadır; ölümünden bu yana geçen süre içersinde Kafka’ya ilişkin olarak yapılagelen kaynakları değerlendirme çalışmaları sırasında ne yazık ki sık sık abartmalara kayılmış, yazın kişiliğiyle Kafka, gerçek yaşamı temel alınarak oluşturulan türetmelerin, parmaklıkların arkasında kalmak gibi bir tehlikeyle karşılaşmıştır. Bu tür girişimler sonucu Kafka’nın yazın metinleri, neredeyse bağımsızlıklarını yitirir olmuşlardır.

Sorun, çok kaypak bir sınıra, çok hassas bir dengeye dikkat edilmesi veya edilememesi olayıdır.

Burada amaç, bir yazarın genel yaşam akışının ve o akış içersindeki yaşantılarının eserlerini hiç etkilemediği gibi bir sav ileriye sürmek değildir. Yaşam ve yaşantılar elbet yaratma sürecini de, eseri de etkiler. Ama sonuçta ortaya çıkan *yazınsal gerçeklik* veya *yazın aracılığıyla kurulan dünya*, artık ne bir anılar toplamıdır, ne de bir özyaşamöyküsüdür; yazın metninden –ortada gerçekten bir yazın metninin bulunması koşuluyla!– artık yalnızca *yazınsal gerçeklik* yansır, bu gerçeklik, bir başka deyişle *estetik gerçeklik*, artık kendi kendisinin açıklayıcısıdır; ama durum bunun tersiyse, yani o gerçekliğin anlaşılması, yazarın *yazındışı* yaşamının ayrıntılarının bilinmesine bağlıysa,

1. Ernst Fischer, *Franz Kafka*, çev.: Ahmet Cemal, Bilim/Felsefe/Sanat Yayınları, İstanbul, 1985.

böyle bir bilgiyi gereksiniyorsa, o zaman yazınsal gerçeklik bakımından ortada eksik bir şeyler var demektir.

Robert Musil'in anıtsal eseri *Niteliksiz Adam*'da sözü edilen ülke "Kakanien" hiç kuşkusuz yıkılmakta olan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndan yola çıkılarak oluşturulmuştur; "niteliksiz adam" Ulrich, elbet o ortamın tipidir; ve nihayetinde eser bütünüyle eşine ender rastlanır bir bilgi kaynağıdır; ama bütün bu özellikler, *Niteliksiz Adam*'ın bir roman gerçekliği ni yansıttığı olgusunu ortadan kaldırmaz; Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun son dönemini bilmek, romandaki kimi ayrıntıların daha iyi anlaşılmasını, eserin belli bir zaman ve toplum bağlamına oturtulmasını sağlar; ama romanın o zaman ve o toplumun ötesindeki *gerçekliği*, başka bir deyişle evrenselliği, bütün bunlardan bağımsızdır. Bir başka örnek alırsak, Tolstoy'un *Savaş ve Barış*'ında gerçek yaşamdan alınma mekân ve olay gerçeklikleri, yine *roman gerçekliği* potasında eritilmiştir ve bu romanın temel felsefesini sonrasız geçerli kılmanın koşulu, Napoléon savaşlarının ayrıntılarını bilmek değildir.

Kafka'nın anlatılarından, romanlarından, öykülerinden bize yansıyan dünya da, yazarının yaşamına değgin binlerce ayrıntıya gömülmeyi gereksinmeksizin varlığını sonrasız koruyan bir dünyadır ve bu konumunu artık Kafka'nın şöyle veya böyle yaşamış oluşuna değil, kurgulanmış *yazınsal gerçekliğine* borçludur. *Dönüşüm*'ün kahramanı Gregor Samsa'nın babası ve öteki aile bireyleri ile, Kafka'nın babası ve ailesi arasında ayniyete yaklaşan bir benzerlik bulunabilir; dahası bu, belki kanıtlanabilir de. Ama bu, Kafka *Dönüşüm*'de kendi yazgısını anlatıyor demek değildir; bu açıdan *Dönüşüm*, aile kurumunun bireyi yok edici yanlarını tüm korkunçluğuyla evrensel düzeyde yansıtan bir yazın metnidir. Daha da genelinde, çizgidişi birey-sürünün dışına çıkanı ezen toplum çatışmasını en çarpıcı biçimde dile getiren bir öykü gerçekliğidir.

Kitabın sonuna koyduğumuz ve Kafka'nın kaleminden çıkma mektuplar, bu açıklamaların bakış açısından ele alınmalıdır. Bu mektupları vermemizin amacı, Kafka'nın gerçek yaşamıyla *Dönüşüm* arasında onsuz olunamaz bağlantılar kurmak değil, eserin oluşma sürecini aydınlatmaktır. İkinci bir nedenle, büyük yazarın kendi eseri üzerine yazdıklarını tanımanın, o yazarla kurulacak diyalogu kolaylaştıracak olmasıdır.

Dönüşüm, hiyerarşi ve otorite düşüncesiyle temellenen, bu amaçla sözü edilen düşünceyi önce aile kurumu içersinde odaklaştıran toplum içersindeki bireyin tragedyasıdır. Gregor Samsa, “dönüştüğü” güne değin çeşitli kölelikler içersinde yaşamış bir toplum tekidir; işyerinde köledir; aile çevresinde köledir ve zincirleri içersinde uslu oturduğu sürece de benimsenip sevilir. Başkaldırısı bilinçaltında başlar; bu bilinçaltı, kendine uygun biçimi yaratır: Gregor Samsa’nın böceğe dönüşmesi, gerçekte artık *başkalaşmasıdır*. Böceğe dönüştüğü andan başlayarak, toplumun ve ailesinin ona ilişkin –onu tutsak kılan– beklentileri, artık sonuçsuz kalmaya yargılıdır; böceğin iğrençliği, çizgisi sürüyle uyuşmayan bağımsız bireyin iticiliğiyle özdeştir. Anlatıda toplumu simgeleyen aile, önceleri ümidini yitirmez; yeni Gregor’a hareket alanı sağlayabilmek için, odasının biraz boşaltılması gerekmektedir. Ama anne buna karşı çıkar ve ilginç olan, karşı çıkış gerekçesidir:

“Bence en iyisi, odayı eskiden nasıl idiyse aynen öyle korumaya çalışmamızdır, böylece Gregor yine aramıza döndüğünde her şeyi eskisi gibi bulur, arada olup bitenleri unutması da o ölçüde kolaylaşır.”

Burada –sözde anne sevgisiyle– Gregor’un unutulması istenen, onun gerçek anlamda bağımsız olabildiği zaman parçasıdır; Gregor sürüye dönebilmek için böceklikten çıkmalıdır ve sürüyle yeniden uyum sağlayabilmesi için böcek olduğu dönemi unutulmalıdır. O zaman yine annesine ve babasına uyabilecektir; içinde yaşadığı topluma eskisi gibi “hizmet” edebilecektir. Gregor’un yeniden “insan” olmasından artık ümit kesildiğinde kız kardeşinin söyledikleri, bu durumu daha da vurgular:

“Buradan gitmeli... tek çare bu, baba. Ama onun Gregor olduğu düşüncesini kafandan atman gerek. Bizim asıl felaketimiz, bunca zaman bu düşünceye inanmış olmamız. Fakat o nasıl Gregor olabilir ki? Gregor olsaydı eğer, insanların böyle bir hayvanla birlikte yaşamalarının olanaksızlığını çoktan anlar ve kendiliğinden çıkıp giderdi...”

Kafka'nın gerçekte hemen tüm eserlerinde var olan gülmece ögesi, burada da eksik değildir: Çünkü burada sözü edilen "hayvan", asıl ya da olması gereken insandır!

Birey olmasını başaranlara düşman kesilen son toplumlar ve bu toplumların en güçlü temeli olan, çocuklarının hep iyiliğini, gerçekte ise sürekli köleliğini isteyen son aile yapıları yeryüzünden silinene değin, Kafka'nın *Dönüşüm*'ü geçerliliğini ve güncelliğini koruyacaktır.

AHMET CEMAL

Kafka'dan Felice'ye *Dönüşüm* üzerine

Franz Kafka'nın *Dönüşüm* üzerine kendi açıklamalarının tamamına yakın bölümü, nişanlısı Felice Bauer'e yazmış olduğu çeşitli mektuplarda yer almaktadır.

Aşağıdaki mektuplar, Erich Heller ve Joachim Beug tarafından yapılan derlemeden¹ alınmıştır. Mektupların tümü, Kafka tarafından, Prag'da yazılmıştır.

24.X.12

Tam anlamıyla uykusuz bir geceydi bugünkü, ancak sonuna doğru, son iki saatte zorlama, sözde bir uyku için kıvrılabilirdim, gel gör ki ne içindeki düşlere düş, ne de böylesi bir uykuya gerçek bir uyku denebilir. Ve üstelik bir de apartman kapısının önünde bir kasap çırağının çiğindirliğine çarptım; çiğindirliğin tahtasını sol gözümün üstünde hâlâ hissediyorum.²

17.XI.12

Yine bir boşluğa yanıt vermekteyim; ama yanıt vermek, konuşmakla olabilecek bir şey, yazarak bir deneyim kazanmı-

1. *Franz Kafka-Der Dichter über sein Werk*; yayımlayanlar: Erich Heller/Joachim Beug, dtv, Münih, 1969.

2. *Dönüşüm*'den: "... ve bir kasap çırağı çiğindirliğiyle ve kendini beğenmiş bir edayla... yukarılara ilerlediğinde..."

yor insan, olsa olsa mutluluk nedir, sezer gibi oluyor. Bugün çok koşturmak zorundayım ve yatakta dönüp dururken aklıma gelen, yakamı bırakmayan küçük bir öyküyü de kâğıda dökmek gerekiyor, ama bugün yine de yazacağım sana.¹

18.XI.1912

Sevgilim, saat gecenin iki buçuğu, sözünü etmiş olduğum öykünün bitmesine daha çok var, romana² bugün tek satır bile eklenemedi, yatmaya giderken içimin rahat olduğu pek söylemez. Geceyi sabaha değin kalem elimden bırakmaksızın geçirebilseydim keşke! O zaman güzel bir gece olurdu hiç kuşkusuz.

18.XI.12

Biraz önce dünkü öykümün başına geçtim, içimi bu öyküye dökmeye yönelik sınırsız bir tutkuyla, türlü çaresizliklerin tahrikiyle. Başımda bin sıkıntı var, senden haber alamıyorum, büroya dayanabilmem tümüyle olanaksız, bir gündür yerinde sayan bu roman karşısında, onun gibi beni uyarıp duran yeni öykümü sürdürmek için çılgınca bir istek duyuyorum, birkaç günden ve geceden beri kaygı verecek ölçüde kesin bir uykusuzluğun sınırlarındayım, kafamda bunlar kadar önem taşımayan, ama yine de beni rahatsız eden ve sinirlendiren birkaç şey daha var (...).

23.XI.12

Şimdi gecenin çok geç bir vakti, üzerinde zaten iki akşamdır hiç çalışmadığım ve gizliden gizliye büyükçe bir öykünün boyutlarını almaya başlayan küçük öykümü bir yana bıraktım. Okuman için sana vermek, ama nasıl yapayım bunu?

1. Kafka, *Dönüşüm*'den ilk kez bu mektupta söz eder. Felice'ye 6 Aralık 1912 tarihine değin yazdığı mektuplardaki "öykü" sözcüğü, hep *Dönüşüm*'e aittir.

2. Sözü edilen, *Amerika* romanıdır.

Öykü bitmiş olsa bile, nasıl yapayım? Bayağı okunaksız yazıldı çünkü, ve bugüne değin seni hiç kuşkusuz güzel yazılarımla şımartmış olmamam nedeniyle, bu bir engel sayılmasa bile, sana okuman için bir şey yollamak istemiyorum. Kendim okumak istiyorum sana. Evet, bu öyküyü sana okumak ve bunu yaparken de elini tutmak gereğini duymak, güzel olurdu, çünkü öykü biraz korkunç. Adı *Dönüşüm*, seni iyice korkutacak bir öykü ve belki de bu öykünün bütününden ötürü teşekkür edeceksin, çünkü her günkü mektuplarımla sana kaçınılmaz olarak verdiğim duygu da korkudan başka bir şey değil. (...) Küçük öykümün kahramanına gelince, onun durumu bugün çok kötüydü, oysa söz konusu olan şey, şimdi artık kalıcıya dönüşen mutsuzluğunun yalnızca son aşaması.

24.XI.12

Sevgilim!

Seni düşünerek dinlenmek için şimdi bir yana bıraktığım bu öykü, nasıl da eşi bulunmaz bir iğrençlikte! Şimdiden yarıyı biraz geçmiş durumda ve ben genelde de bu öyküden memnun değilim, ama iğrençliği hiç kuşkusuz sınırsız, ve gördüğün gibi, bu tür şeyler içinde seni de barındıran, senin içinde oturmaya katlandığın aynı yürekten geliyor. Buna üzülme, çünkü kim bilir, belki yazdıkça ve kendimi özgür kıldıkça, senin gözünde daha arınmış ve sana daha layık biri olacağım, ama şurası kesin ki, içimden atmam gereken daha çok şey var, ve geceler hiçbir zaman bir yanıyla da insanı şehvete sürükleyen bu işe yetecek kadar uzun değil.

24.XI.12 Pazar, öğlen yemeğinden sonra

Bugün öğlenden önce her pazar olduğu gibi Baum'a gittim (Oskar Baum'u tanıyor musun?) ve (Max da nişanlısıyla oradaydı) küçük öykümün ilk bölümünü onlara okudum.

Şimdi sevgilim, üzerinde dünkü kadar çalışmadığım küçük öykümü ne yazık ki bir yana bırakmak ve şu kahrolası Kratzau yolculuğu yüzünden öyküme bir, belki de iki gün ara vermek zorundayım. Buna çok üzülüyorum ve umarım bu durum, bitirmem için daha 3-4 akşamı gereksindiğim öykü için çok kötü sonuçlar doğurmaz. Çok kötü sonuçlar demekle söylemek istediğim, öykünün benim çalışma biçimim yüzünden zaten yeterince zarar görmüş olduğudur. Böyle bir öykünün çalışmaya en çok bir kez ara verilerek, onar saatlik iki devrede yazılması gerekir, öykü ancak o zaman geçen pazar kafamdaki gibi bir doğal akışa ve coşkuya kavuşabilir. Ama iki defa onar saatim yok. O zaman, en iyisi mümkün olmadığına göre, elden gelenin en iyisini yapmaktan başka çıkar yol kalmıyor. Fakat öyküyü sana okuyamamam çok yazık, gerçekten çok, çok yazık (...).

26.XI.12

Yolculuğun küçük öyküme zarar vereceği, artık hiçbir şey yazamayacağım vb. korkusundan kaynaklanan, şimdi de içimde olan bu sürekli üzüntü. Ve bu düşünceler kafamdayken, bir de şu dışardaki berbat hava (...).

27.XI.12

Evet Felice, gecenin içinde böylesine yalnız oturup dururken ve dün olduğu gibi, bugün de istediğimce iyi çalışmamışken – bulanık ve tekdüze bir şey yuvarlanıp gitmekte sanki ve varlığı zorunlu olan açıklık, onu yalnızca birkaç saniye için aydınlatabiliyor, o kadar (...).

1.XII.12

Sevgili Felice, küçük öykümle giriştiğim kavganın ardından –bir üçüncü bölüm; ama artık kesinlikle (gerçek dünya-

ya alışana değin o kadar kendimden emin olmaktan uzak ve yanlışlarla dolu yazıyorum ki) son bölüm varlığını duyurmaya başladı— sana, sevgilim mutlaka iyi geceler dilemek zorunluluğunu da hissediyorum (...).

1.XII.12

(...) küçük öyküm konusunda sonunda kızıştım biraz, yüreğim, atışlarıyla beni bu öykünün daha da içine itmek istiyor; ama kendimi olabildiğince onun dışına çıkarmayı denemek zorundayım ve bu güç bir çaba olacağından, bir de uyku gelene kadar saatler geçeceğinden, bir an önce yatmalıyım.

(...) Sevgilim, neşeli bir şeyler de söylemek isterdim ama aklıma doğal bir şeyler gelmiyor ve üstelik öykümün önümde açık duran sayfasında 4 kişi birden ağlamaktalar, ya da düşünülebilecek en büyük üzüntülerle yüklüler.

3.XII.12

Öyküm uyutmazdı beni, ama sen düşlerle birlikte uykuyu getiriyorsun bana.

6.XII.12

Ağla sevgilim, çünkü ağlamanın zamanıdır şimdi! Küçük öykümün kahramanı bir süre önce öldü. Eğer bir teselli olarsa senin için, o zaman bil ki, yeterince huzurlu ve herkesle barışık olarak öldü. Öykünün kendisi bitmedi henüz, artık içimde istem duymuyorum ve sonunu sabaha kadar bekleteceğim. Zaten saat yeterince geç ve dünkü aksamının üstesinden gelebilmek için çok çalıştım. Yorgunluklarımla öteki aksamların ve aslında bu öyküye ait olmayan üzüntülerin öykünün bazı yerlerine açıkça yansımış olması çok yazık, çok daha yalın işleyebilirdim (...). İşte içimi sürekli oyan duygu da bu zaten; içimde duyduğum yaratıcı güçlerle ben, daha elverişli yaşam koşullarında şimdikinden daha yalın, etkili ve sistemli bir çalışma ortaya çıkarabilirdim. Bu, hiçbir akıl ve mantığın sökülüp

atamayacağı bir duygu; oysa gerçek koşulların dışında koşulların bulunmadığını, olmasının da beklenemeyeceğini söyleyen mantık da haklı. Her neyse, yarın öykümü bitirebileceğimi, öbür gün de yeniden romana dönebileceğimi umuyorum.

6/7.XII.12

Evet sevgilim, küçük öyküm bitti artık; ama bugün yazdığım sonuç bölümünden memnun değilim, daha iyi olabilirdi, burası kuşkusuz.

Dönüşüm ile ilgili başkaca yazışmalar, günce notları ve konuşmalar

Kafka'dan Kurt Wolff'a

25 Mart 1913

Werfel'e inanmayın! O, öykünün tek kelimesini bile okumadı çünkü. Öyküyü temize çektirene değin beklemeyip, memnuniyetle yollayacağımdan kuşkunuz olmasın.

20 Ekim 1913

(...) şimdi evde *Dönüşüm*'ü okuyorum ve kötü buluyorum. Belki gerçekten yitik biriyim, bu sabahki hüznün yeniden gelecek, karşısında uzun süre dayanamayacağım, çünkü beni umarsızlığa sürüklemekte. Bir günce tutma isteği bile gelmiyor içimden, belki içi eksiklerle dolu olduğu için, belki hep yarım kalmış ve görünüşe göre yarım kalması zorunlu eylemleri yazdığımdan ötürü, belki de yazmak bile hüznü olmama yol açtığından dolayı. (*Günce*'den)

19 Ocak 1914

Dönüşüm'ü çok itici buluyorum. Okunmaz bir sonu var. Yetkinlikten her bakımdan uzak. O zamanlar çalışmam o iş yolculuğu yüzünden kesilmeseydi, herhalde çok daha iyi olurdu. (*Günce*'den)

"Öykü"ye sevinebilir miyim diye soruyorsunuz, öyle mi? Bilmiyorum, "Ocakçı" hoşunuza gitmemiştir. Ama ne olursa olsun, "öykü" sizden ötürü sevinç duyuyor, bu kuşkusuz. Ayrıca kadın kahramanın adı Grete ve en azından ilk bölümde yüzünüzü kara çıkardığı söylenemez. Daha sonra ise, çekilen acılar büyüdüğünde, terk edip bağımsız bir yaşama başlıyor, onu gereksinen insanı bırakıyor. Üstelik bu eski bir öykü, yaşı bir yıldan biraz fazla, o zamanlar Grete adının değerini bilmiyordum henüz, öykünün ancak akışı boyunca öğrendim.

Kafka'dan René Schickele'ye

Prag, 7 Nisan 1915

Bu öykünün bir an önce yayınlanması için kesinlikle ısrar ediyordum değilim; ama sizden öyküyü kabul edip etmediğiniz konusunda olabildiğince çabuk haber yollamanızı rica ediyordum. Tefrikalardan kaçınmak istediğiniz için, öykümü sığdırabilmek birtakım güçlüklerle yol açacak, bunu doğal olarak anlayışla karşılıyorum. Öyküyü bu duruma karşın kendiliğimden geri çekmeyişiimin nedeni, yayınlanmasına özel bir önem vermemdir. Ama kesinlikle olanaksızsa eğer, o zaman size yine tamamlamış olduğum bir başka öyküyü gönderebilirim; bu öykü yalnızca 30 daktilo sayfası civarında, yani en azından kapsamı açısından sorunları daha az.

Kafka'dan Max Brod'a

Prag, Ağustos 1915

İşte metin. Bu arada, artık Blei, Weisse Blaetter'de olmadığına göre, belki de öyküyü Weisse Blaetter'de² yayımlat-

1. Grete Bloch, aslında Kafka'nın nişanlısı Felice Bauer'in arkadaşıdır. Ancak tanışmalarının hemen ardından, Kafka'nın bir süre en yoğun düzeyde mektuplaştığı kişiler arasında yer almıştır. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Elias Canetti, *Öteki Dava - Kafka'nın Felice'ye Mektupları, Sözcüklerin Bilinci*, çev.: Ahmet Cemalet, Payel Yayınları, İstanbul 1984, s. 221 vd. (A.C.)

2. *Dönüşüm*, burada adı geçen derginin 1915 yılı Ekim sayısında yayımlandı. 1913 yılında Leipzig'de yayımlanmasına başlanan dergiyi önce E.E. Schwabach, daha sonra ise René Schickele yönetmişti.

mak denenebilir diye düşünüyorum. Ne zaman çıkacağı hiç önemli değil benim için, gelecek yıl veya ondan sonraki yıl da olabilir.

Kafka'dan Kurt Wolff Yayınevi'ne

Prag, 15 Ekim 1915

Dönüşüm'ün düzeltmelerini ekte gönderiyorum. Baskının, *Napoléon*'un¹ baskısından farklı olmasına üzuldüm, çünkü *Napoléon*'un bana gönderilmesini, *Dönüşüm*'ün de öyle basılacağı yolunda bir söz gibi yorumlamıştım. Gelgelelim, *Napoléon*'un sayfa düzeninin açık ve okunaklı olmasına karşılık *Dönüşüm*'ünki (sanırım aynı puntonun kullanılmış olmasına karşın) karanlık ve satırlar çok sık. Bu durumda hâlâ bir değişiklik yapma olanağı varsa, gerçekten çok memnun kalırım.

Kafka'dan Kurt Wolff Yayınevi'ne

Prag, 25 Ekim 1915

Son mektubunuzda bana, Ottomar Starke'nin² *Dönüşüm* için bir kapak resmi hazırlayacağım yazmışsınız. Bunu okuyunca küçük ama sanatçıyı "Napoléon'dan tanıdığım kadarıyla, herhalde çok gereksiz bir korku uyandı içimde. Yani Starke gerçekten bir kitap resimleyicisi olduğundan, doğrudan böceğin resmini yapmaya kalkışabilir gibi geldi bana. Sanki yapmasın böyle bir şey, lütfen! Niyetim, böylece onun yetki alanını kısıtlamak değil, öyküyü doğal olarak daha iyi bildiğim için, kendisinden yalnızca bir ricada bulunuyorum. Böceğin resmi yapılamaz. Dahası, uzaktan bile gösterilemez. Böyle bir niyet yoksa eğer ve dolayısıyla isteğim de gülünç kaçıyorsa – daha iyi. Ricamı iletir ve desteklerseniz, size çok müteşekkîr kalırım. Resimleme için benim önerilerde bulunmama izin verilseydi eğer, o zaman anneyi, babayı ve Müdür

1. "Napoléon", Carl Sternheim'in 1915'te Leipzig'de yayımlanan öyküsü.

2. Ottomar Starke: Grafiker ve kitap resimleyicisi.

Bey'i kapalı kapının önünde gösteren, veya daha da iyisi, anneyi, babayı ve kız kardeşi aydınlık odada, yandaki karanlık odada açılan kapıyı da açık dururken gösteren sahneleri seçerdim.

Kafka'nın Gustav Janouch'la konuşmalarından

(1920-23)

İngilizce kitabı ceketin cebinden çıkardım, Kafka'nın önüne, yatağın üstüne bıraktım (...) Ona Garnett'in kitabının¹ *Dönüşüm*'ün yöntemini kopya ettiğini söylediğimde, dudaklarında yorgun bir gülümseme belirdi ve kabul etmediğini belirten küçük bir el hareketiyle, şöyle dedi: "Hayır! Yöntemi benden almadı. Bu yöntemin kaynağı, içinde yaşadığımız zaman. İkimiz de zamandan kopya ettik. Hayvan bize insandan daha yakın. Parmaklık, burada. Hayvanla yakınlık kurmak, insanlarla kurmaktan daha kolay."

(...)

Ondan sonraki hafta Kafka büroda yoktu. Ona ancak on veya on dört gün sonra yeniden eve dönerken eşlik edebildim. Kitabı bana vererek şöyle dedi: "Herkes, beraberinde taşıdığı bir parmaklığın ardında yaşıyor. Şimdi hayvanlarla ilgili bunca şey yazılmasının nedeni de bu. Özgür ve doğal bir yaşama duyulan özlemin ifadesi. Oysa insanlar için doğal yaşam, insanca yaşamdır. Ama bunu anlamıyorlar. Anlamak istemiyorlar. İnsan gibi yaşamak çok güç, o nedenle hiç olmazsa kurgusal düzeyde bundan kurtulma isteği var."

Kafka'nın düşüncelerini geliştirdim: "Büyük Fransız Devrimi'nden önceki gibi bir akım. O zaman, doğaya dönelim, deniliyordu."

"Evet!" diye başını salladı Kafka. "Ama bugün daha ileri gidiliyor. Yalnız söylenmiyor – ama yapılıyor da. Hayvana geri dönülüyor. Böylesi, insanca yaşamaktan çok daha kolay. Herkes sürüye katıldığından ötürü güven içerisinde, kentlerin

1. İngiliz yazarı ve eleştirmeni David Garnett'in *Lady into Fox* (Tilki Olan Kadın) adlı kitabı.

yollarından geçip işe, yemliklerin başına ve eğlenceye gidiyor. Tıpkı büroda olduğu gibi, sınırları iyice çizilmiş bir yaşam. Böylesi bir yaşamda mucizeler değil, yalnızca kullanma talimatları, doldurulacak başvuru formları ve kurallar var. Özgürlükten ve sorumluluktan korkuluyor. O nedenle insanlar, kendi yaptıkları parmaklıkların ardında boğulmayı yeğliyorlar.”

Kafka'nın Gustav Janouch'la konuşmalarından

(1920-23)

“Öykünün kahramanının adı Samsa,” dedim. “Bu, Kafka için bir *kriptogram*¹ gibi geliyor kulağa. İkisinde de beş harf var. Samsa sözcüğündeki S'nin konumu, Kafka sözcüğündeki K'nın konumuyla aynı. Sonra A harfi...”

Kafka, sözümü kesti.

“Burada bir kriptogram yok. Samsa, tümüyle Kafka ile örtüşmüyor. *Dönüşüm*, bir itiraf değil; ama –belli anlamda– bir mahremiyetin açığa vurulması sayılabilir.”

“Orasını bilemiyorum.”

“İnsanın kendi ailesinde olup bitenleri açığa vurması, kibar ve mahremiyetle uyuşan bir davranış mıdır peki?”

“Böyle yapmak seçkin çevrelerde âdet değildir.”

“Dürüstlükten ne denli uzak olduğumu görüyor musunuz?”

Kafka güldü. Bu konuyu kapatmak istiyordu. Ama ben bunu istemiyordum.

“Bence ‘dürüst’ ya da ‘dürüst olmayan’ gibi bir değerlendirme burada doğru değil,” dedim. “*Dönüşüm*, korkunç bir düş, korkunç bir tasarım.”

Kafka, durdu.

“Düş, gerçekliği, tasarımı aşan gerçekliği ortaya çıkarır. Yaşamın korkunç, sanatın ise sarsıcı yanı, işte budur. Artık eve gitmeliyim.”

1. Şifreyle yazılmış metin.

Prag, 21 Ekim 1922

Üçüncü kişilerden tesadüfen öğrendiğime göre, *Dönüşüm*'ün ve *Dava*'nın Macarca çevirileri 1922'de, Kaschau'da çıkan *Szebadság* gazetesinde, *Bir Kardeş Cinayeti* de *Kassai Naplo*'nun 1922 yılı Paskalya sayısında, yine Kaschau'da yayımlanmış. Çevirmen, Berlin'de yaşayan Macar yazar Sándor Márai. Bu durumu biliyor muydunuz? Her neyse, sizden ricam, bundan böyle Macarcaya çevirme hakkını kendisini iyi tanıdığım Macar yazar Robert Klopstock için saklı tutmanızdır; çeviriyi mükemmel yapacağından eminim.

Franz Kafka'nın 1915'te yayımlanan *Dönüşüm* adlı öyküsü, yazarın, anlatım sanatının doruğuna ulaştığı bir eserdir. Küçük burjuva çevrelerindeki yozlaşmış aile ilişkilerini en ince ayrıntılarına kadar irdeleyen bu uzun öykü, aynı zamanda toplumun dayattığı, işlevini çoktan yitirmiş kalıplara bilinç düzeyinde başkaldıran bireyin tragedyasını çarpıcı bir biçimde dile getirir.

Kitabın *Değişim* olarak bilinen adının gerçekte *Dönüşüm* olduğu, ifadesini Ahmet Cemal'in açıklamasında bulur: "Gregor Samsa'nın bir sabah kendini yatağında bir böcek olarak bulması, salt bir değişim değil fakat 'başkalaşım'dır. O, insanlığını koruyarak bazı değişiklikler geçirmemiştir; artık farklı bir canlı türü olmuştur."

Bu açıklama, Kafka'nın eserini tanımlarken kullandığı ifadeyle de örtüşür: "Herkes, beraberinde taşıdığı bir parmaklığın ardında yaşıyor. Şimdi hayvanlarla ilgili bunca şey yazılmasının nedeni de bu. Özgür ve doğal bir yaşama duyulan özlemin ifadesi. Oysa insanlar için doğal yaşam, insanca yaşamdır. Ama bunu anlamıyorlar. Anlamak istemiyorlar. İnsan gibi yaşamak çok güç, o nedenle hiç olmazsa kurgusal düzeyde bundan kurtulma isteği var... Hayvana geri dönülüyor. Böylesi, insanca yaşamaktan çok daha kolay."

ISBN: 978-975-07-1931

